

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Vi kan inte bara programmera om våra hjärnor

- En kvalitativ intervjustudie om pedagogers bemötande och uppfattningar
beträffande normer, kön och jämställdhet i förskolan.

Namn: Jennie Roting och Katinka Ryynänen

Program: Förskolläraryrket

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA2G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT20
Handledare: Lisa Ottoson
Examinator: Ylva Odenbring

Nyckelord: genus, jämställdhet, bemötande, pedagogers bemötande, jämställdhetsarbete, kön, normer, könsnormer

Det yttersta syftet med vår studie har varit att undersöka ifall förskollärare påvisar att det görs skillnad i bemötande av barn utifrån deras kön. Vi vill också med vår uppsats upplysa om vikten av bemötande, varför genusarbetet är viktigt i verksamheten, samt att tankar och handlingar beträffande normer påverkar barn i tidig ålder. Våra frågeställningar innefattar därför om förskollärarna ser ifall de själva gör skillnad i sitt bemötande av barn, hur normer kommer till uttryck i verksamheten, samt hur de ser på arbetet med genus. Vi har intervjuat fyra förskollärare som befinner sig i verksamheter i olika delar av Sverige, samt är i olika åldrar. Intervjувaren har vi därefter transkriberat, diskuterat och reflekterat kring, samt jämfört med tidigare forskning som berör ämnet. Förskollärarnas svar på frågorna har också jämförts med varandra, för att hitta likheter och skillnader i deras tankesätt kring dessa ämnen. Vi kom under studien fram till att de flesta intervjuade förskollärarna tänker likadant och delar en liknande syn på vikten av att arbeta med genus, normer och jämställdhet. De är alla eniga om att det är viktigt att arbeta med detta för att vår framtid, barnen, ska utvecklas till bra samhällsmedborgare. De alla trycker även på att barnen ska få vara och bli som de vill, oberoende av kön och de normer som råder i dagens samhälle.

Förord

Under vårt arbetes gång har vi kommit att ta till oss nyanserad kunskap i relation till genus, pedagogers bemötande samt normer i förskolan. Vårt arbete har gett oss möjlighet att i högsta grad få lov att undersöka, reflektera och analysera kring jämställdhet, vilket har inneburit nyvunna perspektiv för oss.

Vi vill med dessa ord tacka alla förskollärare som har medverkat vid vår studie. Slutligen vill vi också tacka vår handledare Lisa Ottoson för hennes vägledning och stöttning under uppsatsskrivandet.

Innehållsförteckning

Inledning	2
Syfte och frågeställningar	3
Bakgrund.....	3
Könsneutrala strategier.....	4
Kompensatorisk pedagogik	4
Tidigare forskning.....	4
Jämställdhetsarbetet i praktiken	6
Kritik	7
Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp	7
Teoretisk utgångspunkt	7
Centrala begrepp	8
Metod och genomförande	10
Datainsamlingsmetod	10
Avgränsning och urval	10
Genomförande av datainsamling.....	11
Databearbetning	11
Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	11
Etiska överväganden	12
Resultatredovisning.....	12
Normer och jämställdhet	12
Pedagogers bemötande.....	16
Utmaningar.....	18
Förutsättningar	21
Resultatdiskussion	23
Centrala aspekter i arbetet.....	24
Didaktiska konsekvenser.....	26
Vidare forskning.....	27
Slutord	28
Referenslista.....	29
Bilagor	31
Intervjufrågor	31

Inledning

Under de senaste åren har innebörden av begreppet *genus* i relation till jämställdhet på förskolor varit ett omtalat samtalsämne. Det finns röster som argumenterar för ifall genusarbetet i förskola och skola verkligen behövs, och hänvisar till genuspedagogiken som ett onödigt experiment som bör skrotas (Dagens samhälle, 2018). Barnomsorgen ska vara ett komplement till familjen, inte en plats där verksamheten i förskolan ska förändra barnen eller deras syn på framtiden. Med tanke på detta kan man förstå varför det blir diskussioner kring varför jämställdhet och genus är viktigt, då familjer kan se på detta på olika sätt (Regeringskansliet, 2006, s. 50). Enligt Regeringens senaste mätningar är Sverige det land som kartlagts som mest jämställt i EU (Regeringskansliet, 2019). I relation till dessa mätningar lyfts frågor i samhället kring jämställdhet – behöver Sverige verkligen bli mer jämställt? Är vi inte redan väldigt jämställda? Sett ur ett världsigt perspektiv kan vi baserat på mätningen utläsa att svaret är ja. Trots detta menar dock Regeringskansliet att vi fortfarande har lång väg att gå. Detta då löneskillnader, hem-och-omsorgsarbetet, samt våld mot kvinnor förklarar indikera på de ojämställdhetsstrukturer som synliggörs i det svenska samhället idag (Regeringskansliet, 2019). Vad som anses verka som en lösning på de skillnader som återfinns i samhället står obesvarat. Dock betraktar många det omtalade genusarbetet som ett sätt att tidigt skapa förutsättningar för ett jämställt samhälle. Debattören och förskolläraren Linda Palm lyfter genuspedagogiken som en förutsättning just för detta, då arbetet fokuserar på att varje barn får fria möjligheter istället för att begränsas i sina val utifrån sitt kön. I sin debattartikel motargumenterar Palm således tesen om att genus skulle vara ett experiment eller flumbegrepp, då hon lyfter arbetssättet som ett vinnande koncept för jämställdhet (Lärarnas tidning, 2018). Idén om genus och att de biologiska kön vi känner till är en social konstruktion kan konstateras vara något som både kritiserats och hyllas. Samtidigt vet vi att normer och förväntningar på vad vi bör tycka om, vilka vi borde vilja umgås med samt vad vi klarar av till stor del styrs av vilket kön vi har (Svaleryd, 2002, s. 15). Därav behöver vi också vara medvetna om att förutfattade meningar som råder i samhället begränsar oss och således också vår framtid – barnen (Säljö, 2014, s. 305).

Läroplanen för förskolan beskriver att arbetslaget har till uppdrag att arbeta för alla människors lika värde, för jämställdhet mellan flickor och pojkar, samt att de skall erbjuda alla barn oavsett könstillhörighet och sexuell läggning samma förutsättningar (Skolverket, 2018, s. 1, 3). Till förskolans uppgift hör också att utvidga och utmana barnens förståelse och uppfattningar om sina möjligheter. Därtill ska förskolan skapa ett klimat där barnen tillåts pröva, gestalta och undersöka sina kunskaper, erfarenheter och intressen (Skolverket, 2018, s. 6, 8). Vidare lyfter Barnkonventionen i sin tur att alla barn har lika rättigheter och att ingen får diskrimineras, samt att förskolan har till uppgift att ge barn kunskap om mänskliga rättigheter och allas lika värde (Unicef, 2009, paragraf 2, paragraf 29). Genom detta äger arbetslaget till sin uppgift att introducera och aktivt arbeta för ett tryggt, öppensinnat och jämställt klimat i förskolan. Idag är jämställdhet något som står framskridet i läroplanen för förskola och skola som något som ska genomsyra undervisningen för alla barn i Sverige (Skolverket, 2018). Dock har det inte alltid varit av lika stor vikt i skolan genom tiderna. I den första läroplanen för grundskolan, som kom år 1962, stod det att skolans fostran ska lägga grunderna för hur eleverna ska utvecklas för att förstärka demokratis principer om likaberättigande mellan kön, något som syftade till att alla barn skulle få en gemensam erfarenhet tidigt i livet, utan att bli placerade i olika sociala kategorier (Wernesson, 2014, s. 456). Vidare kom detta att utvecklas i kommande läroplaner. År 1994 kom en utvecklad läroplan, som reviderades 1998, där det stod att förskolan ska motverka traditionella

könsroller (Wernesson, 2014, s. 458), något som fortfarande finns med i den gällande läroplanen för idag.

Med utgångspunkt i LPFÖ18 handlar vårt empiriska arbete om genus så väl som jämställdhetsperspektiv i förskolan. Inför vår studie har vi utgått ifrån Dolks teori om att alla människor har med sig normativa uppfattningar och förväntningar. Dolks teori synliggörs i vårt arbete då vi utgår ifrån att alla, om än omedvetet, bär med sig förutfattade meningar relaterat till kön, normer och genus (Dolk, 2013). Då arbetslaget äger till sin uppgift att aktivt motverka stereotypa könsroller och könsstereotypa uppfattningar (Skolverket, 2018, s. 1, 3) vill vi undersöka skillnader mellan olika pedagogers förhållningssätt beträffande arbetet med genus och likabehandling. Genom vår studie argumenterar vi för vikten av den vuxne i relation till barnet, och undersöker hur jämställdhet genomförs och kommer till uttryck på olika förskolor, samt hur arbetet förhåller sig i relation till förskolans styrdokument.

Syfte och frågeställningar

Syftet med vårt arbete är att reflektera kring hur pedagogers förhållningssätt, förväntningar samt normer tar sitt uttryck i förskolan. Vi vill undersöka om det upprätthålls ett jämställt arbetssätt mellan pedagogerna på förskolorna, ifall arbetet om genus och jämställdhet genomsyrar arbetet i förskoleverksamheten, samt undersöka hur förskollärare tar sig an genusarbetet.

- *Hur anser pedagogerna att normer kommer till uttryck i förskolan?*
- *Hur ser pedagogerna på sitt bemötande gentemot barnen i verksamheten utifrån ett jämställdhetsperspektiv?*
- *Hur ser förhållandet ut mellan pedagogernas uppfattningar om normer och kön i relation till arbetssättet med genus och jämställdhet i förskolan?*

Bakgrund

Orsaken till att vi vill undersöka dessa frågor ligger i att jämställdhet är viktigt för oss. Vi har tidigare erfarit en hel del kring detta ämne, vilket har lett till att vårt brinnande intresse för genus, normer och jämställdhet ökat. Vi har sett att det på vissa förskolor görs skillnad i bemötande gentemot barnen utifrån deras kön, samt att jämställdhet och genus är något som kan hamna i bakgrunden i verksamheten, trots att det framgår i Läroplanen att det är viktigt att arbeta med (Skolverket, 2018). Därtill har vi också erfarenhet av förskolor där ett genusmedvetet perspektiv genomsyrar verksamheten, vilket således styr hur pedagogerna bemöter barnen. Då genusarbete är av central karaktär i vårt arbete, bearbetar kommande avsnitt de två vanligaste strategierna som omfattar arbetet med genuspedagogik i förskolan. I en artikel i Aftonbladet lyfter Utter (2011, 29 januari) en förskola i Stockholm som aktivt arbetar med genus och jämställdhet. På den förskolan vill de inte att barnen ska placeras i ett fack beroende på deras biologiska kön, utan att de ska få bli den de vill. De använder jämställdhet och genus som grund i deras grundpedagogik, vilket innebär att det inte bara är ett ämne utan något som hela tiden genomsyrar verksamheten. De har gjort aktiva val att plocka bort böcker med traditionella könsroller och istället fokuserat på att ha böcker där ensamstående vårdnadshavare eller samkönade föräldrapar står i fokus. Vidare skriver Utter

(2011, 29 januari) att det i intervju med förskolechefen för förskolan framkommit att de inte vill ta bort det biologiska könet, utan de fokuserar på det sociala könet som skapas tillsammans med andra. Förskolechefen påvisar vilken vikt det ligger i hur vuxna bemöter och förhåller sig till barnen, och att det har stor påverkan för hur barnen uppfattar sig själva. Istället för att köna barnen och använda han eller hon, använder de sig av "kompis" eller förnamnet på barnet. Förskolechefen förklarar att detta är för att i samhället är normen en *Han*, och eftersom det är normaliserat så blir det avvikande att motarbeta dessa. Vidare i en annan artikel skriver Lundberg (2017, 31 oktober) i Aftonbladet fokuserat på en specifik förskola i Skåne som satsar på jämställdhet. Personalen i förskolan hade filmat sig själva, observerat detta och tillsammans kommit fram till att de såg att pojkarna fick mer utrymme än flickorna. Det visade sig även personalen använt en mer hård ton mot pojkar, och en mjuk ton mot flickor. Detta var något de förändrade så personalen utbildade sig inom ämnet jämställdhet och ändrade därefter sitt arbetssätt (Lundberg, 2017, 31 oktober).

Könsneutrala strategier

Dolk förklarar att denna form av strategi utgår ifrån ett könsneutralt perspektiv, i vilken pedagogen verkar för att neutralisera de könsnormer och mönster som finns i samhället. Detta görs genom att undvika kategoriseringar så väl som grupperingar utifrån kön. Exempelvis undviks det att tilltala barn genom att säga saker som "Tjejer, kom och lek i dockvrån", samt att tillskriva barn egenskaper utifrån deras kön. Detta synliggörs i hur pedagoger bemöter barnen då de aktivt undviker att befästa könsstereotyper, utan istället fokuserar på barnens handlingar och prestationer (Dolk, 2013, s. 18). Könsneutrala strategier omfattas också av att anpassa miljö och material i verksamheten, genom att exempelvis välja bort könskodade leksaker. Istället ligger fokus i att erbjuda barnen könsneutrala material som inte kan tolkas inriktat mot ett specifikt kön (Bodén, 2011, s. 36). Syftet med denna strategi är att erbjuda alla barn likvärdiga förutsättningar och möjligheter utan att begränsa dem utifrån deras kön.

Kompensatorisk pedagogik

Inom denna form av pedagogik lyfter Dolk att fokus istället ligger i att aktivt erbjuda barnen könskodade leksaker. Grundidén beskrivs vara att alla barn ska ges möjlighet att utmana de normer som föreligger oss i samhället. Detta genom att möjliggöra samt uppmuntra lek också framtaget för det motsatta könet, för att på så vis skapa möjlighet för könsöverskridanden (Dolk, 2013, s. 18). Strategin utgår ifrån att pedagoger bemöter barn kompensatoriskt, vilken innebär att exempelvis flickor ges fler möjligheter att stå i centrum samt leka med bilar, medan pojkar erbjuds fler möjligheter att hjälpa till, samarbeta med varandra eller leka med dockor (Dolk, 2013, s. 18). Syftet med strategin är att kompensera för de normer som redan finns i samhället, detta då könsstereotypa normer anses påverka barn i hög utsträckning. Genom att kompensera utgår pedagogiken från att detta kan motarbetas, vilket på sikt skapar förutsättningar för att uppnå ett mer jämställt samhälle (Dolk, 2013, s. 18).

Tidigare forskning

Förskolan anses vara väldigt betydelsefull, speciellt eftersom det är en arena där verksamheten förmedlar normer och värden som bland annat innefattar normer inom kön och genus. Genom detta kan man se hur förskolan har ett väldigt stort ansvar för att stödja den jämlikhet som ska gynna jämställdhet mellan de olika könen (Regeringskansliet, 2006, s. 20). Samtidigt är förskolan en plats som formar kön och könsmönster och var också så redan

under 1940-talet. Under den tiden beskrevs barnen på olika sätt beroende på vad de hade för kön, samt genom detta blev barnen bemötta på olika sätt. Där såg man pojkarna som gossar som kopplades ihop med arbetsliv och samhälle, där pojkarna skulle växa upp och bli byggmästare och arbetsskarlar. Flickorna däremot kopplades samman med huslighet och ansågs vara små husmödrar där deras fokus var att vårda andra och visa omsorg för sin omgivning (Regeringskansliet, 2006, s. 32). Samtidigt som detta uppkom en diskussion kring kön och könsroller, där könsrollen ansågs vara något som var socialt konstruerat och föränderligt. Därav blev förskolan en plats där barnen kunde vidga sin syn kring könsroller och få erfarenheter om detta. Vidare i tiden, närmare bestämt mellan år 1950 till 1980, var en period då könsrollerna blev utsuddade och istället för att se människor som flicka eller pojke, pappa eller mamma, kvinna respektive man, talade man om vuxna, barn och föräldrar. Vidare under 2000-talet lyfts det intersektionella perspektivet fram, vilket ledde till att istället för att gruppera könen som två åtskilda grupper fokuserade mer på människan. När dessa två kategorier inte längre var i fokus kunde man istället se på skillnad och variation i könsmonster, istället för att fokusera på pojkar respektive flickor som två olika grupper (Regeringskansliet, 2006, s. 34). I förskolan kan man se hur samhällets mönster av de olika könsstrukturerna speglas i verksamheten. Barnen agerar och härmar det de ser i samhället, och det blir då utifrån hur vuxenvärlden skapar regler och normer (Regeringskansliet, 2006, s. 58).

I en undersökning som gjordes i England år 1982, som också är en av de första undersökningarna i om hur lärare bemöter pojkar respektive flickor, framgick det att pojkarna krävde och fick mer uppmärksamhet av lärarna (Wernesson, 2014). I Wernessons avhandling skriver författaren om olika föreställningar gällande pojkar och flickor. Författaren beskriver att flickor ofta blir bemötta i en grupp som tillhör underordnade och att det därför krävs att flickorna presterar extra bra, jämfört med pojkarna som inte behöver anstränga sig lika mycket för att uppnå samma position eller betyg som flickorna. Detta jämför Wernesson med hur det ser ut på arbetsmarknaden idag, där kvinnor får lägre lön och uppmanas att bli "som män" gällande rådande arbetssituationer (Wernesson, 2009, s. 87). Vidare skriver författaren kring om det kan bero på bristen av manliga förebilder i förskolan eller i barnens närhet (Wernesson, 2009, s. 92). Johansson lyfter i sin avhandling att många studier bygger på föreställningar om könets komplementaritet. Med detta menar Johansson att auktoritet förknippas med män medan omhändertagande förknippas med kvinnor (Johansson, 2006).

I Hellmans avhandling "*Kan Batman vara rosa*" undersöks och bearbetas förväntningar om maskulinitet och pojkighet i förskolan. Där beskriver Hellman att det finns fyra olika sätt att kategorisera den vuxnes synsätt på barn, i vilken en av sätten beskrivs vara *barnet som natur* (Hellman, 2010, s. 24). *Barnet som natur* kan ses som exempel på hur den vuxnes förväntningar och barnsyn kan speglas i verksamheten. Detta då den utgår ifrån att det görs en avvägning kring huruvida barnet utvecklas enligt den normativa kurvan eller ej, vilket påvisar att barn som så inte gör riskerar att kategoriseras som "avvikande". Den normativa kurvan sätter förväntningar på barnet, i vilken de bör upprätthålla en viss nivå för att anses vara i samrådande fas med andra barn (Hellman, 2010, s. 24). Synsättet bekräftar således till viss del att pedagogens uppfattning styr vilka förväntningar som sätts på barnet, i mån av att pedagogens tolkningar står till uttryck för hur barnet uppfattas. I Hellmans avhandling observerar forskaren en matsituation. Pedagogerna försöker motivera barnets matlust genom att hänvisa till att han bör äta mycket mat för att kunna bli "stor och stark". Till följd av detta följer en konversation mellan barnen där pojkarna refererar till sina pappor som de stora och starka personerna de känner till. Barnen lyfter att de senare i livet vill uppnå idealet som papporna visar (Hellman, 2010, s. 127). Författaren lyfter jämställdhetsarbetet som nödvändigt då normer beskrivs som ett samhällsproblem i mån av de maktstrukturer det

medför (2010, s. 16). Hellman bekräftar skillnader i bemötande mellan pojkar och flickor, och beskriver hur den vuxnes perspektiv i många fall står till grund för hur arbetet genomförs i verksamheten (2010, s. 131–132).

Eidevald (2009, s. 23) skriver i sin avhandling att pojkar och flickor beskrivs som varandras motsatser, där man i unga år trivs bäst med de som har samma kön som en själv, för att senare i livet dras till det motsatta könet och således komplettera varandra. I en tidigare studie av Eidevald framskrivs det som att flickorna är de lugna, smarta och självständiga, jämfört med pojkar som beskrivs som krävande. Vidare i samma undersökning beskriver författaren bemötandet mellan personalen och barn i förskolan, där resultatet visade att det skiljer sig mellan könen. Pojkarna upplevs få mer stöd och hjälp av vuxna och de tillåts att ta mer utrymme. Eidevald menar att detta då sker på flickornas bekostnad då de får lära sig att de kommer i andra hand (2009, s. 24–25).

Vidare beskriver Wolter, Braun och Hannover i sin studie att läsning är något som faller sig mer lämpat för flickor. Detta då pojkar anses vara mindre motiverade till att lära sig att läsa, medan flickor framskrivs ha lättare att fokusera. Synsättet beskrivs komma från förskollärares samt övriga pedagogers egna tankar om kön och normer i förskolan. Detta kopplas även ihop med skillnader mellan manliga och kvinnliga förskollärare - att det är kvinnorna i förskolan som tar rollen som den lugna personen som gärna läser för barnen, medan mannen är den som tar den aktiva rollen och sportar eller bygger (Wolter, Braun & Hannover, 2015, s. 2).

Jämställdhetsarbetet i praktiken

Den människosyn vi innehar beror på hur vi ser på oss själva, hur vi ser på andra och hur vi ser på vår omvärld. Det omfattar även hur vi ser på likheter och olikheter människor emellan, och hur dessa ska förenas eller hålls isär (Ottosson, 2014, s. 273). Det är synen på människor och människors kunskap som utgör hur vi bemöter andra människor, och i vilket fack vi omedvetet och medvetet sätter varje person i. Utifrån detta behandlar vi människorna utifrån de ramar som vi tillsatt personerna och på så sätt kan det bli skillnad i hur vi behandlar dem (Ottosson, 2014, s. 274). Därför, för att ett jämställdhetsarbete ska fungera, krävs det att varje pedagog har viljan att förändras och att se nya perspektiv utifrån sin yrkesroll (Svaleryd, 2002, s. 42). Tillsammans behöver arbetslaget mycket kunskap om genus, struktur och makt mellan könen, för att gemensamt skapa ett klimat och arbetssätt som de alla arbetar utifrån (Svaleryd, 2002, s. 42). Att tillsammans kunna enas om vad det pedagogiska uppdraget innebär gällande genus och jämställdhet är viktigt för att det ska råda ett väl fungerande och likvärdig utbildning för alla barn, oavsett kön (Svaleryd, 2002, s. 42). I arbetet som pedagog handlar genus om en medvetenhet kring de förväntningar som råder, eller de ibland omedvetna föreställningarna på de olika könen. Som pedagog måste man ha en medvetenhet om den makt man sitter inne på via sin yrkesroll, och att man måste arbeta öppensinnat för att motverka de genus och normer som råder i samhället (Svaleryd, 2002, s. 30).

Jämställdhetsarbete kopplas samman med demokrati och därigenom också barns delaktighet i verksamheten. För att det ska råda ett så jämställt klimat som möjligt är det därför viktigt att alla får sin röst hörd och att ingen person, varken barn eller vuxen, lämnas utanför. Detta kan bli en utmaning i förskolan då det kan finnas många olika viljor, synsätt och uppfattningar inom olika områden. För att bli delaktig i verksamheten måste man bli sedd och hörd, för att känner man att det man blir lyssnad till infinner sig också en tanke om ens eget värde, kompetens och önskan (Eriksson, 2014, s. 215). Bli man inte det finns det en risk att man känner sig utanför och att ens röst inte väger någonting. För att de vuxna i förskolan ska göra att barn känner sig delaktiga är det viktigt att kunna se utifrån ett barns perspektiv, och att

tänka på att de ska få känna att de har inflytande över deras vardag och utveckling. När vuxna lyckas fånga barnens perspektiv så att deras intressen och önskningar hamnar i fokus, kommer det leda till att barnen känner sig delaktiga och förstådda (Eriksson, 2014, s. 216). Därför är det viktigt att ta del av alla barns olika tankar och funderingar kring olika områden, för att utmana barnen i deras synsätt, lära av varandra och skapa ett klimat präglad av gemenskap. Om både barn och vuxna har ett gemensamt synsätt och ett framarbetat klimat som fungerar bäst för deras verksamhet, kommer det leda till att jämställdhetsarbetet blir något som genomsyrar verksamheten. Som förskollärare är det viktigt att ta tillvara på barnens tankar och funderingar, att vara tillåtande, tro på barnens egen förmåga, lyfta deras kompetenser och se till att de känner sig delaktiga, för att gynna jämställdhetsarbetet. Det är viktigt att hela tiden sträva efter att ge barnen en känsla av tillhörighet, för att då kunna locka barnet till att visa känslor och uttrycka sina tankar, vilket är viktigt för att ett jämställdhetsarbete ska fungera (Eriksson, 2014, s. 221).

Kritik

I inledningen belystes det att genus är ett omdiskuterat ämne i mån av att pedagogikformen mött en hel del kritik och ifrågasättanden. För att kunna undersöka våra frågeställningar vill vi också uppmärksamma kritiska aspekter av genusarbetet, för att på så vis öka trovärdighetsnivån av vårt arbete. Därav sammanställs ett avsnitt om kritiska perspektiv nedan.

Enligt Dolk är den mest förekommande kritik som lyfts gentemot genusarbete i förskolan att pedagoger ofta missar att inkludera barnen. Genuspedagogik kritiserar då det framläggs att pedagoger ser över material, möblerar om, anpassar sitt bemötande och styr verksamhetens innehåll utan att informera barnen om *varför* (Dolk, 2013, s. 23). Dolk hänvisar till Edström som menar att barnen sällan inkluderas i processen, då pedagogerna ofta tystar ner att samhället omfattas av könsnormer och ojämställdhet. Kritiken riktas mot att perspektivet inte överensstämmer med det övriga samhället, vilket gör att barnen upplever en krock när de möter vuxna och barn som inte utgår ifrån en genus-anpassat perspektiv (Dolk, 2013, s. 23).

En annan kritisk aspekt belyser att genuspedagogik verkar maktutövande, då det präglas av vad den vuxne anser vara rätt för barnet. Kritiken utgår också ifrån att pedagoger som arbetar med genusstrategier ofta enbart erbjuder barnen det genusrelaterade perspektivet. Dolk hänvisar till Martinsson som förklarar detta som så kallat ”överföringsnormer”, i vilka vi har för avsikt att befria, informera eller förändra barn (Dolk, 2013, s. 24). Begreppet hänvisar till hur den vuxne applicerar sina egna teorier, tankar och normer genom att styra innehåll och anpassa verksamheten, och därigenom *för över* sitt egna perspektiv för vad som är bäst för barnet. Detta synsätt kan dock ifrågasättas och jämföras i relation till genusarbetets grundidé, vilken är att motverka att samhällets normer styr in oss i en mall om hur vi bör vara baserat på vårt biologiska kön. Genom detta kan vi se att överföringsnormer också går att relatera till frågan om att *inte* arbeta med genus, då vi omedvetet sänder ut signaler och normer som barnen snappar upp oavsett vilket perspektiv vi arbetar utifrån.

Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp

Teoretisk utgångspunkt

Det sociokulturella perspektivet inspireras av kognitiva teorier om lärande, där lärandet sker i sociala sammanhang, det vill säga i samspel med andra människor. Eftersom lärandet grundar

sig i språklig omgivning, omfattar det även normer, detta då människan lär sig genom och med sin omgivning (Johansson, 2012, s. 54). Våra handlingar påverkar varandra och skapar mening i samhället, där språket utgör en central plats. Genom språket blir vi sociala varelser som kommunicerar med varandra vilket leder till en framväxt av kategorier och klassificeringar som vi lär oss att förhålla oss till. Lärande, socialisation och utveckling är enligt Johansson centralt för detta perspektiv (2012, s. 55). Detta kan kopplas till vår studie då genus och normer kan ses som något som formas utifrån sociala konstruktioner.

Det sociokulturella perspektivet grundar sig i Lev Vygotskijs arbeten om utveckling och lärande, då hans intresse låg i hur människor utvecklades och påverkades av varandra (Säljö, 2014, s. 297). Detta perspektiv pekar på att människan utvecklas genom sitt handlande i sin kultur, vilket omfattar bland annat att läsa, skriva, resonera kring saker samt lösa problem. Perspektivet utgår ifrån människans lärande i sociala samspel. Med detta menas alltså att människan utvecklas genom det hon upplever runt omkring sig. Vygotskij tryckte på att människan använder sig av kulturella redskap, som att tänka och kommunicera med andra står till grund för hur de uppfattar omvärlden (Säljö, 2014, s. 299). Språket är det främsta redskapet för att förstå och uppfatta sin omvärld, för genom kommunikation med andra kan vi uttrycka oss, och det är genom detta vi formas. Genom att möta andra kulturer och människor får vi träffa människor som har andra föreställningar och tankar än en själv, och då uppstår ett tillfälle då man kan se på omvärlden på andra sätt och utvecklas tillsammans med sina nya tankar (Säljö, 2014, s. 302). Vygotskij menade att det är i skolan som barn får denna möjlighet, att se på saker på olika sätt, och en plats där man skulle bekanta sig med kunskaper som krävs för att passa in i samhället och här spelar läraren en stor roll, som den som hjälper barnet att förstå sin omvärld (Säljö, 2014, s. 304). Vidare menade Vygotskij att människan, inte bara barn utan även vuxna, ständigt är i processer under utveckling. Att alla människor lär av varandra, främst av den som är mer kunnig inom ett specifikt ämne. För ett barn kan detta vara en pedagog i förskolan, som riktar uppmärksamheten mot det som är viktigt att tänka på eller lägga vikt vid, vilket gör att pedagogen blir den drivande i lärandet och utvecklingen (Säljö, 2014, s. 305).

Centrala begrepp

Begreppet *bemötande* omfattar hur människor interagerar och socialiserar med varandra. Att alla ska bli bemötta på samma sätt oberoende av kön, kultur, sexuell läggning, funktionsnedsättning eller ålder är något som är viktigt i förskolan. I förskoleverksamheten förs människor med skilda synsätt på omvärlden, olika normer och differerande meningar gällande samhälle samman, vilket gör förskolan till en arena för möten. Det är även i förskolan olika förväntningar möts, vilket kan förklara förskolan som en arena också för jämlikhet. I det dagliga mötet mellan förskollärare och vårdnadshavare och barn växer den kultur som råder i förskolan fram - hur man behandlar varandra (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015, s. 100). I bemötande gentemot barn är det viktigt att man gör det tydligt att de blir lyssnade på, att deras åsikter tas på allvar och att man delar makten mellan barn och vuxna (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015, s. 115).

Jämställdhet är något förskolan eftersträvar i verksamheten. I värdegrunden för förskolan framskrivs det att vuxna i förskolan har ett ansvar att lära barnen att agera jämställt och jämlikt. För att barnen därigenom ska utveckla förståelse kring hur vårt samhälle ser ut och vara medvetna om våra demokratiska värderingar, som människors lika värde och jämställdhet mellan könen (Dolk, 2013, s. 14). Förskolan har en skyldighet att främja

rättigheter och möjligheter oberoende av kön, religion, ålder, sexuell läggning och liknande, och därigenom motverka diskriminering och upprätthålla jämställdhet (Dolk, 2013, s. 19).

Normer är något som vi inte klarar oss utan, då det är genom normer som vi vägleds och det är de regler som vi rättar oss efter i samhället, samt som utgör riktlinjer för hur vi beter oss mot varandra. Men det är också genom normer som vi blir begränsade, för om man bryter mot de normer som anses vara naturliga och självklara gör man motsatt, och anses således konstig och avvikande (Dolk, 2013, s. 26–28). Normer kan i relation till detta förklaras som regler som är socialt skapade av samhället såväl som omgivningarna. När en person väljer att följa eller inte följa dessa regler blir konsekvenserna antingen belönande eller bestraffande (Svaleryd, 2002, s. 15). I samhället är förväntningarna på pojkar och flickor olika. Normen för flickor anses vara att de är söta, lugna, hjälpsamma och ordningsamma. Pojkarna däremot, anses vara dominerande, högljudda, kräva uppmärksamhet och vara väldigt aktiva (Svaleryd, 2002, s. 15). Normer i praktiken innebär att följa en viss referensram som vägleder vårt vardagliga beteende (Kalanoaityté, 2014, s. 13). När man lägger fram sina egna åsikter och värderingar i hur bilden av den stereotypa mannen respektive kvinnan ser ut, kan man jämföra dessa för att synliggöra ojämställdhet. Våra associationer till respektive kön belyser vilka beteenden och utseenden som betraktas som en norm för respektive kön. (Svaleryd, 2002, s. 15).

Genus är ett begrepp som innefattar socialt skapade föreställningar om det biologiska könet, något som skapats i samhället, där vi genom en kulturell praktik förstår oss på vår omvärld. Detta leder till att genus definieras som vårt ”sociala kön”, och är en samlad benämning som påvisar ett system av två motsatta kategorier som mänskligheten kategoriseras i, män respektive kvinnor. Det är genus som visar på det kulturella arvet inom de olika könen, både på en social och men också kulturell nivå. Det är det begrepp som används för att se skillnader mellan manligt och kvinnligt beteende, samt vad som anses vara manligt eller kvinnligt (Svaleryd, 2002, s. 29). Ordet genus bör ses som ett verktyg för att förstå tankar och föreställningar om människor som kön, och att man istället försöker undkomma de ramar som tillhör och tillskrivs det ena könet, vilket bör leda till en förståelse att man inte bör lägga värdering vid kön (Hirdman, 2001, s. 14). Oftast är synen på genuskategoriseringen negativ, men för vända på det och se genuskategoriseringen som något positivt bidrar det till att det blir lätt att ty sig till de grupper och kategorier man identifierar sig med (Kalanoaityté, 2014, s. 97). Genus ska dock inte ses som något som endast handlar om kön och kroppar, utan som ett brett område som innefattar vad som anses manligt och kvinnligt, hur kvinna respektive man framställs i samhället och vilka diskurser som är tillskrivna de olika könen (Hirdman, 2001, s. 16).

När man pratar om genus som begrepp fokuserar man på vad som anses vara kvinnligt respektive manligt, och hur beteenden mellan dessa kan skilja sig åt (Svaleryd, 2002, s. 29). Socialt skapat kön, med andra ord genus, kan ses i den pedagogiskt skapade miljön som påvisar mönster för de olika könen (Svaleryd, 2002, s. 14). Exempel på dessa vanligt förekommande skillnader är att män skulle vara mer tekniskt lagda än kvinnor, män gillar sport medan kvinnor gillar skvaller, män är starkare fysiskt än vad kvinnor är. Det läggs fram att dessa skillnader är naturliga och sätts vid födseln beroende på vilket biologiskt kön ens kropp föds med (Connell & Pearse, 2015, s. 59), vilket innebär att förväntningarna av de olika könen börjar redan när man är en bebis. Synen på manligt och kvinnligt kopplas också ihop med heterosexualitet, att man ska attraheras till det motsatta könet. I ett heterosexuellt samhälle kopplas människan automatiskt till att vara heterosexuella, vilket kommer till uttryck i heterosexualisering av människan redan som barn. Det kan man se när det handlar

om lek, kläder och bemötande (Kalanoaityté, 2014, s. 82), att det görs skillnad på vad en pojke respektive en flicka skulle ha för kläder, vad de leker med och hur man bör bemöta dem. Genusarbete ska finnas i praktiken i verksamheten i skolan och förskola, och då för att motverka detta. Därigenom blir genus ett bredare begrepp då det i verksamheten innefattar exempelvis frågor om rättigheter, det egna bestämmandet över sin kropp, inkludering och jämställdhet (Kalanoaityté, 2014, s. 79).

Metod och genomförande

Vi har valt intervju samt ljudinspelning som metod för vårt empiriska arbete. Vi har genomfört vår studie genom att besöka tre olika förskolor, där vi har intervjuat 4 förskollärare med olika erfarenhet och bakgrund.

Datainsamlingsmetod

Inför vårt arbete utgår vi ifrån Barajas, Forsberg och Wengströms vetenskapliga beskrivning av vad de förklarar som en *kvalitativ ansats* (2013, s. 53). Inför denna typ av studie beskriver författarna att statistik och ett insamlande av kvantitativa data är av mindre vikt, då fokus istället ligger i att förstå människans upplevelser av omvärlden. Författarna betonar att kultur, erfarenheter och egna värderingar präglar människors uppfattningar. De lyfter således vikten av att föra in olika perspektiv genom att intervjua de som kan tänkas ha kunskap kring ett särskilt fenomen (2013, s. 53). Detta tas i beaktning under våra intervjuer, och står som utgångspunkt i mån av att de som intervjuas ges utrymme att diskutera ämnet om genus och jämställdhet.

Ljudupptagning förklaras av Björndal som en metod i vilken en ljudinspelning av ett särskilt händelseförlopp sker (Björndal, 2018, s. 68, 80). Under vårt besök på förskolorna har vi använt oss av ljudupptagning för att dokumentera intervjuerna. Dessa intervjuer har därefter transkriberats, och sedan kategoriserats samt sammankopplats för att i efterhand föras in i vår resultatredovisning.

Avgränsning och urval

Vår studie omfattar intervjuer på tre olika förskolor i Göteborg respektive Stockholm. Med bakgrund till förskollärens övergripande ansvar i förskolan har vi som tidigare nämnt valt att involvera enbart förskollärare i vår studie. Sammantaget har fyra förskollärare i åldersspannet mellan 27–50 år medverkat i vårt arbete. Pedagogerna som valts ut inför studien har olika lång arbetslivserfarenhet, och har sammanfattningsvis arbetat mellan 3–30 år i verksamheten. Två av förskollärarna som intervjuas beskriver sin verksamhet som aktivt genusmedveten, medan de övriga förskollärarna som medverkar i studien arbetar på en kommunal förskola utan någon särskilt uttalad inriktning. Syftet med vårt urval av förskolor så väl som förskollärare var att öka möjligheten för olika perspektiv. Detta då en variation av personer med olika bakgrund och ålder ger utlopp för olika ståndpunkter och erfarenheter inom genusämnet. De personer som medverkat i studien beskrivs med fiktiva namn i vårt arbete. Vi har också valt att avgränsa vårt arbete till pedagogers bemötande utan att involvera barnen i arbetet. Anledningen till detta är att vi utgår ifrån den vuxnes roll i verksamheten och fokuserar arbetet mot pedagogers förhållningssätt och ageranden i relation till genus. Med bakgrund för förskollärens uppdrag om att motverka könsstereotypa könsroller i förskolan

(Skolverket, 2018) har vi därav dragit slutsatsen att en intervjustudie i vilken barnens uttalanden utlämnas bäst lämpar sig för vår studie.

Genomförande av datainsamling

Barajas, Forsberg och Wengström beskriver tre olika intervjumetoder. Inför vårt arbete har vi valt att basera vår intervju på den så kallade *halvstrukturerade* metoden. Denna kan förklaras utgå ifrån ett relativt öppet och flexibelt samtalsklimat, där frågorna ställs i fri ordningsföljd samt kan komma att förändras eller varieras baserat på individen (2013, s 128). Intervjuerna har skett med en pedagog i taget för att öppna upp för olika tankeställningar, samt för att bredda möjligheten för olika perspektiv. Under våra intervjuer informerar vi pedagogen om syftet med frågorna och beskriver vårt empiriska arbete. Med pedagogens godkännande har vi därefter utfört ljudupptagning under intervjun. Detta för att säkerställa att det material som redovisas i vårt arbete stämmer överens med pedagogernas uttalanden.

Databearbetning

Efter insamlandet av data har vi genomfört en transkribering av intervjuerna, varpå ljudfilerna som inhämtats från intervjuerna i efterhand har raderats. Transkriberingarna som gjordes samstämde ordagrant med förskollärarnas ljudfiler, där varje enskilt ord eller uttryck som gick att uppfatta utifrån inspelningen dokumenterades i transkriberingen. Materialet används enbart i egenskap av arbetets syfte. Vi har valt att dela upp intervjuerna och transkribera dessa enskilt. Detta gjordes med syfte att kunna läsa igenom varandras transkriberingar, för att därigenom kunna analysera dessa utifrån mer än ett perspektiv. Vår utgångspunkt var att kunna jämföra och se ifall vi hittade några skillnader i hur vi uppfattade förskollärarnas svar, eller om vi såg på svaren på olika sätt. Vi har även läst igenom transkriberingarna flera gånger, för att kunna bena ut vad vi tycker är av vikt att använda till vår studie. Detta är något som styrker vårt slutgiltiga resultat, då vår analys av det inhämtade material är noga utvalt och därigenom genomarbetat. Genom denna typ av databearbetning synliggörs flera aspekter av arbetet, vilket skapat möjlighet för oss att vrida och vända på det utvalda materialet och således också höja trovärdigheten i vårt arbete (Alvehus, 2013, s. 111).

Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Reliabilitet förklaras av Löfdahl och Hjalmarsson som trovärdighetsnivån av forskningsprojektet. Författarna menar att en studie som är reliabel bör täcka flera olika perspektiv, samt att strukturen bör vara noggrant planerad. Detta i samklang med att undersökaren bör inneha ett öppet perspektiv och således inte applicera egna slutsatser baserat på sina egna förväntningar (2014, s. 51). Med bakgrund till vikten av reliabilitet har vi besökt olika förskolor och intervjuat fyra olika förskollärare för att belysa så många olika perspektiv som möjligt.

Vidare lyfter författarna *validitet* som den del i arbetet som står för giltighet och meningsfullhet. Med detta menar Löfdahl och Hjalmarsson att det område som undersöks och tas i beaktning inför arbetet också bör överensstämma med syftet så väl som frågeställningarna (2014, s. 52). Utifrån detta har vi valt att avgränsa arbetet till ett undersökande av pedagogers förhållningssätt och bemötande kring jämställdhet och genus i förskolan. Vi har också utgått ifrån våra frågeställningar och vårt syfte i formaterandet av intervjufrågor så väl som innehåll. I relation till vikten av validitet har vi granskat giltighetsnivån av det material som samlats in.

Etiska överväganden

Etik omfattar den känsliga information som registreras när en inspelning eller annan typ av inhämtade data sker (Ahrne och Svensson, 2015, s.117). Med kunskap om etik och moral i förskolan tar vi därför hänsyn till de etiska överväganden som bör göras inför vårt besök i verksamheten. Vi har lagt stor vikt vid att delge information kring vad syftet med vårt arbete är, vad vi kommer att undersöka, samt varför vi vill göra så. Med hänsyn till etiska principer har vi valt att utelämna intervjuer med barnen i verksamheten. Därav omnämns inga specifika utlåtanden från barn i vår studie. Ahrne och Svensson menar att det som registreras under en observation ofta är långt mer än vad den som väljer att medverka kanske har tänkt, då signaler så väl som tonfall och ansiktsuttryck registreras och därigenom kan verka utlämnande (2015, s. 117). Vi har därför valt att välja bort filmupptagning och observation som metod, och fokuserar istället på metoder vars upptagning kan tolkas mer anonym, då mer bestämt intervjuer.

Resultatredovisning

I denna del kommer vi att redovisa samt analysera vårt inhämtade material i olika delar. Materialet som presenteras utgår från det transkriberade innehåll som av oss har kategoriserats som mest relevant för vårt arbete. Nedan redovisas fyra förskollärares intervjuer, samt de analyser som gjorts av oss i anknytning till tidigare forskning och kurslitteratur.

Normer och jämställdhet

I relation till förskolans styrdokument äger förskollärarna till sin uppgift att erbjuda alla barn samma utbildning och möjligheter. Enligt förskolans läroplan ska förskolan aktivt motverka stereotypa könsroller (Skolverket, 2018), vilket innebär att pojkar och flickor ska behandlas likvärdigt och ha samma möjligheter i verksamheten såväl som på sikt i samhället. I relation till detta inleds resultatredovisningen med ett avsnitt kopplat till hur pedagogerna ser på normer, kön och jämställdhet i förskolan.

Anna: Jag vill att de liksom är självständiga individer sedan när de kommer till samhället. Då ska de vara den de är - trygga med sig själva, inte vad de andra vill att man ska va.

I det inledande citatet av Anna belyser hon grundidén i jämställdhetsarbetet. Anna menar att barnen ska få hitta sina egna normer, utan att bli för påverkade av vuxna eller andra barns föreställningar kring detta. Hon påpekar också att hon vill att barnen ska få utrymme att utvecklas till den de vill vara, att de ska få en god självkänsla som självständiga individer, för att kunna klara sig bra i samhället när de växer upp. Att aktivt arbeta för jämställdhet grundar sig i att alla barn i verksamheten erbjuds en enhetlig utbildning med lika förutsättningar. I enlighet med Hellmans avhandling som omnämns i tidigare avsnitt, kan jämställdhetsarbetet tolkas som just ett samhällsproblem. Detta då det enligt Hellman medför maktstrukturer eftersom normer tenderar att påverka oss och sätta in oss i fack (2010, s. 16). Den sista meningen i Annas citat hänvisar till att skapa en inre trygghet hos barnen, i vilken de får lov att vara den de är och uttrycka sig så som de önskar. I samhället kommer barnen möta skilda synsätt och tolkningar kring normer, medan Anna menar att det ligger till vårt uppdrag att stötta barnen att bli så pass starka i sig själva att de inte ska bli för påverkade. Genom

jämställdhetsarbetet menar Anna att barnen får möjlighet att utvecklas som sin egen person oberoende av förväntningar kopplade till barnets kön.

Petronella: //Vi tror på ett jämställt samhälle och att det inte ska styras av könsnormer, vi vill ju inte att barnen ska bli begränsade.

Frida: // Det är ju för vårt samhälle, vårt liv liksom, våra medmänniskor, //Normer och värden, jamen hur ska vi behandla varandra, det är ju jätte viktigt. Ska tjejer ha lägre lön för att de är tjejer? // Jätteorättvist. Fast man har samma jobb. //Det är viktigt för världen tycker jag.

I citaten ovan uttrycker även Frida och Petronella att arbetet med jämställdhet är viktigt i förskolan för att samhället ska vara likvärdigt för alla. Frida kopplar jämställdhetsarbetet till att det fortfarande finns löneskillnader och andra olikheter i samhället. Avsnittet tidigare forskning belyste bland annat hur flickor tenderar att få sämre lön samt uppmanas att ”bli mer som pojkar” (Wernesson, 2009, s. 87). Därtill synliggjordes skillnader redan i de övre skolåren, så som att flickor får mindre uppmärksamhet på pojkars bekostnad då de anses klara sig själva bättre (Eidevald, 2009, s. 24–25). Dessa och fler skillnader kan relateras till vikten av att arbeta med jämställdhet i förskolan. Vuxna har ett ansvar att lära barnen att agera jämställt, för att bland annat skapa förståelse kring hur vårt samhälle ser ut och att barnen utvecklar sin förståelse om allas lika värde (Dolk, 2013, s. 14). I nedanstående citat uttrycker en av förskollärarna att jämställdhetsarbetet är en central faktor i förskolans uppdrag.

Emma: Jag personligen tycker att det är en något grundläggande för att ens kunna säga att vi arbetar demokratiskt, vilket vi ska göra, vilket ju är grunden för hela förskolans uppdrag, det är inget vi kan bortse ifrån för att det står tydligt i läroplanen att ”förskolan vilar på en demokratisk grund”.

Förskolläraren poängterar att förskolan vilar på en demokratisk grund, vilket således understryker vikten av att arbeta med jämställdhet. I läroplanen står det att förskolan är en verksamhet som ingår i skolväsendet och därför vilar på den demokratiska grund som råder i samhället. Det står också att utbildningen i förskolan ska innefatta att utbilda i en syn på de mänskliga rättigheterna och grundläggande demokratiska värden (Skolverket, 2018, s. 1). Om arbetet med detta börjar redan i förskoleåldern för barnen borde det leda till att de blir mer medvetna om jämställdhet och synsättet kring detta. Ju tidigare barnen blir insatta i detta och skapar en förståelse kring det, desto mer gynnsamt kommer det vara för samhället när barnen växer upp. Emma trycker även på att förskolans uppdrag grundas i en demokratisk grund och att det därför är en självklarhet att arbeta med jämställdhet i förskolan.

Emma: Det är ändå viktigt att göra dom här skildringarna, om vi inte utanför barngruppen pratar om pojkar och flickor så kan vi inte heller granska om vi arbetar jämställt. För när vi gör analyser, till exempel för att se om vi dokumenterar lika många aktiva pojkar som flickor då måste vi göra denna könsuppdelning. OM vi bara ser alla barn som barn eller åtminstone påstår att vi gör det riskerar vi att fortsätta reproducera begränsande könsstereotypa normer.

Fortsättningsvis poängterar Emma att det är viktigt att vara medveten om vilka normer och beteenden som brukar associeras till vardera kön. Detta då hon menar att vi inte kan undersöka något som vi inte känner till, och att vi behöver samtala kring vilka normer som förväntas av flickor respektive pojkar för att kunna motarbeta en fortsatt reproducering av könsstereotypa normer. Emma är den enda av förskollärarna som påpekar att det är viktigt att skildringarna inom könen finns i förskolan, så de kan analysera och utveckla deras arbete

kring jämställdhet. Hon nämner att om vi i förskolans verksamhet arbetar för att motverka könsstereotypa normer finns det en risk att det blir begränsat om man ser alla barn som barn. Emmas uttalande kan kopplas till Svaleryd, som uttrycker att förskollärare bör inneha en ständig medvetenhet och således också tänka kring sitt agerande. För att kunna motverka de normer som finns i samhället behöver pedagoger ha ett öppensinnat arbetssätt och klimat (Svaleryd, 2002, s. 30).

Anna: Att man inte säger till barnen vad det är normen, utan låter barnen hitta sina normer, i sina lekregler.

Förskolans läroplan beskriver att verksamheten har till sitt uppdrag att ge barnen möjlighet att pröva, gestalta och undersöka olika erfarenheter och kunskaper (Skolverket, 2018, s. 6, 8). Detta kan relateras till Annas övre citat, då hon uttrycker att en grundpelare i det praktiska jämställdhetsarbetet är att låta barnen finna sina egna normer, lekregler och intressen. I nedanstående citat uttrycker Petronella sin syn kring att motverka stereotypa könsroller i förskolan.

Petronella: Alltså motverka tycker jag ju inte... Det står ju det i läroplanen också men det är ju så här... Det handlar ju om att erbjuda alla allt. // Så länge man har en variation. Man måste erbjuda fler olika aspekter så det är klart att man... Om någon sitter och snöar in sig på att rita hela dagarna då kommer vi utmana det barnet också till att göra något annat. Gå utanför sin komfortzone.

Förskolläraren understryker vikten av att erbjuda alla barn allting, och att man vågar utmana barnen i deras intressen och dagliga val av aktiviteter. Men att arbeta för att motverka de stereotypa könsrollerna är inget hon påvisar vara något uttalat som genomsyrar verksamheten, utan att arbetet mer fokuserar mot att erbjuda alla barn olika typer av aktiviteter.

Under intervjuerna med pedagogerna framkom också deras tankar kring hur vi rent praktiskt kan arbeta för ett jämställt klimat i förskolan. Många av förskollärarna lyfte att miljön och det material som erbjuds i verksamheten påverkar barnen. I läroplanen står det att förskolan och förskolans miljö ska utmana barnen att bredda och utveckla sina intressen och förmågor. Med detta bör miljön i förskolan erbjuda olika och varierande aktiviteter under dagen, därför att med de olika valmöjligheterna ges inspiration och utmaningar till barnen för allas personliga utveckling (Skolverket, 2018, s. 3).

Frida: Eh vi tänker ju mycket på våra miljöer, att det inte ska vara liksom inte, tja vi vill ju inte ha så mycket leksaker utan vi vill ju ha naturmaterial och återvinningsmaterial som inte är könskodat. Alltså att det inte är, att det är till ett visst kön utan det är för alla... Men det tog, det har tagit många år att bygga upp och vi är fortfarande inte där.

I intervjun med Frida nämner hon att arbetet med att motverka stereotypa könsroller är en lång process. Hon lyfter att leksakerna i förskolan inte är bundna till något kön, men att de är i en ständig utveckling i att göra miljön så främjande som möjligt för alla barn, oberoende av kön. Förskolläraren understryker att de lägger mycket tanke kring deras utformning av miljön i verksamheten. För att få in fler saker i verksamheten som inte är könskodade använder de sig av naturmaterial och återvinningsmaterial som inte kopplas till något kön, utan får en betydelse beroende på hur materialet kan användas. Hon uttrycker även att det tagit många år att arbeta med detta, för att göra förskolan mer jämställd och arbeta bort de normer om kön som finns i verksamheten. Hon påvisar en medvetenhet kring att det kommer ta längre tid att

arbeta med detta, och att det kommer ta lång tid innan alla pedagoger i alla verksamheter är i mål.

Frida: //Vi kallar det inte för dockvrå längre utan nu är det, ja vad säger vi, hemvrå. Så namnet gör ju också nånting med miljön, alltså lekmiljön. // Det är blandat, alla barnen leker där. För ett tag tog vi bort det helt och då tappar man den leken och den är ju inte fel leken. // Det är bara att man kanske inte ska ha att det är rosa därinne//.

Förskolläraren uttrycker att ordet dockvrå har en könstypisk koppling och således kan tänkas påverka hur barnet upplever tillgängligheten i rummet. Hon menar att ett namnbyte skapade mer möjlighet för samtliga barn att ta del av lekutrymmet, samtidigt som hon understryker vikten av att neutralisera lekinnehållet och färgtonerna. Detta kan relateras till avsnittet bakgrund, i vilket vi belyste de vanligaste formerna av genusarbete i förskolan. Utifrån Fridas uttalande uttrycker hon att de anpassat sin verksamhet i enlighet med vad Dolk beskriver som könsneutrala strategier (2013, s. 18), då med syfte att alla barn ska kunna känna sig inkluderande. Samtidigt berättar hon att de tidigare tagit bort "hemvrån" helt, men att de då insåg att det var leken de tog bort, istället för att motverka könsrollerna som kan pågå i dess aktivitet. Något som också Anna uttrycker med citatet "Leken ska finnas. Och det ska inte bara specificeras för pojkar och flickor. Utan det ska finnas", där hon menar att all lek ska finnas tillgänglig för alla barn oberoende av kön.

Anna: För att om du tar bort grejer, då visar du att det är till exempel fel att va tjej. Det är fel att va pojke. Eller att det är fel att leka med dockor. Vad är det du signalerar till barnen? Och då tjejerna trycks ner, för det är inget värde i det du gör. Eller det är inget värde i det du leker.

På föregående sida lyftes ett citat där Petronella uttryckte att alla barn ska erbjudas allt, snarare än att begränsas att leka lekar stereotypiskt för deras kön. I samråd med hennes uttalande, lyfter Anna en liknande ståndpunkt med ovanstående uttalande. Hon menar att vi inte bör begränsa barnens valmöjligheter i miljön, då det istället kan ha motsatt effekt och leda till att barnen ser de lekar som "försvinner" som mindre värda.

Som avslut på stycket om jämställdhet och normer i förskolan finns det en vikt i att belysa de förändringar och den utveckling som synliggjorts under förskollärarnas arbetstid. Annas citat "Förändring? Ja, det har jag sett under min arbetstid, som när jag jämför med tjugo år sen" sätter ord på att den ökade medvetenhet kring jämställdhetsarbetet som finns idag.

Anna: Vi har en kille som älskar klänningar. Han kommer med klänningar, och de andra reagerar ingenting. Att han har klänning. Och det är femåringar vi pratar om! För tio år sen, kanske tjugo år sen, på en annan förskola.. då var det en kille som ko-, hade klänning på sig. Han blev mobbad. Mellan femåringar. För att han hade klänning på sig. Men nu är det väldigt normalt.

Överstående citat visar på att Anna ser en utveckling kring genus och jämställdhet i förskolan. Detta då hon jämför hur barn idag tycks ha enklare att acceptera när normer utmanas, och således beskriver samma situation tio år emellan. Enligt förskolläraren är skillnaden på hur barnet uppfattades av de andra barnen stor, hon understryker också att barnet som bär klänning idag anses "normal", trots att denne frångår den stereotypa könsnormen. Detta kan kopplas till vad Regeringskansliet belyste i avsnittet *tidigare forskning*. De uttryckte just att vuxnas uppfattningar styr hur barn uppfattar sin omvärld, och att det är vuxna som sätter en prägel på hur samhällets normer ser ut (Regeringskansliet, 2006, s. 58).

Pedagogers bemötande

I denna del synliggörs förskollärarnas syn på sitt och övriga kollegors bemötande gentemot barn i förskolan. Pedagogerna reflekterar kring hur deras bemötande tar sitt uttryck i relation till kön, normer och genus i verksamheten.

Emma: Jag tror att pedagoger har väldigt stor makt i hur barnen förhåller sig och skapar förståelse för omvärlden. De har ett väldigt stort ansvar att arbeta normkritiskt och vara kritiska mot vilka normer vi skapar.

Frida: //Man kan ju bara kolla på sig själv hur man själv har blivit bemött och hur det har påverkat//.

I relation till att barn i förskolan spenderar mycket tid med vuxna och ofta tillbringar stor del av sin tid på förskolan, ligger det enligt Emma också till förskolans förfogande att arbeta normkritiskt då de normer som synliggörs i verksamheten påverkar hur barn uppfattar sin omvärld. Hur en människa blir bemött har stor påverkan på hur hen uppfattar sig själv och sin omgivning, vilket Frida bekräftar i sitt citat där hon uttrycker att hon själv har påverkats av hur hon blivit bemött av andra människor. Vygotskij menade på att det är i förskola och skola som barnen får möjlighet att se på samhället på olika sätt och att det är en arena för att bekanta sig med nya kunskaper kring sin omvärld (Säljö, 2014, s. 304). Vygotskij underströk även att alla människor är i en ständig utvecklingsprocess och att man lär av varandra, främst då att man lär av den som är mer kunnig och för barn är det oftast en vuxen eller pedagog i förskolan. Detta gör att pedagogen blir drivande i barnets utveckling och är därför en påverkande faktor i hur barnet upplever sin omvärld (Säljö, 2014, s. 305).

Anna: Ja dee.. jag tycker det påverkar väldigt mycket. Vi har stor roll i barnens liv. // Vilka de är. Hur möter vi – möter vi så att man får vara den man är, eller ska vi ha en förutbestämd karaktär för varje barn? "Den här är så, den här tjejen är så, hon gör så alltid"... Att vi ger karaktär. Det beror på hur vi möter varje barn i förskolans värld. Det är viktigt.

I ovanstående citat uttrycker Anna en förståelse för att vuxna har en stor påverkan på hur barn uppfattar jämställdhet och normer. Hon menar att förskollärare bör vara medvetna kring hur de möter barnen i verksamheten, samt hur de tänker kring barnens egenskaper och individuella personligheter. Hon understryker att vi bör undvika att koppla dessa till barnets kön, utan istället se dem som individer. Svaleryd lyfter pedagogers maktposition i förskolan, och understryker att vuxna behöver förstå att deras bemötande och förhållningssätt påverkar hur barn förstår sin omgivning (Svaleryd, 2002, s. 30). I nedanstående citat belyser även Frida att barn behöver bemötas olika men att det i enlighet med Annas uttalande bör stå i relation till deras individuella behov, snarare än utifrån barnens kön.

Frida: Jag tycker det är utifrån personlighet som man behöver bemöta olika. För en del barn. Alltså, när du lär känna dom så vet du på ett sätt vilka som du behöver kanske stoppa, vilka du behöver uppmuntra och det, näe det borde inte vara från kön faktiskt. Absolut inte, det borde vara från person och behov liksom. ... Vi har ju blivit medvetna. Att man vill att alla är lika värda oavsett kön, ska ha samma möjligheter och sådär.

Frida poängterar att alla ska ha samma förutsättningar oberoende kön, i vilket det är viktigt att pedagogerna i förskolan har samma syn och inställning till barnens utveckling och hur normerna i verksamheten ska te sig hos dem. Detta kopplar vi till det vi lyft i vår undersökning, att det är viktigt att arbetslaget tillsammans måste skapa ett klimat och

arbetsätt som de gemensamt arbetar utifrån i sin verksamhet, för att främja att alla barn får en likvärdig utbildning oavsett kön (Svaleryd, 2002, s. 42). I detta kan barnen lära sig att se saker ur olika perspektiv och respektera varandras likheter och olikheter. Detta då barns vistelse i förskolan samt deras kontakt med vuxna i sin omgivning lägger grunden för hur barnen förhåller sig till normer och andra människor när de kommer ut i samhället.

Vidare understryker Emma att människor är benägna att omedvetet vilja kategorisera varandra och således också tillskriva varandra egenskaper baserat på normer. Hon ställer detta i relation till hur hennes verksamhet ser på jämställdhetsarbetet och vuxnas bemötande gentemot barn.

Emma: //...där vi människor från börjar delar upp barnen och allt material och känslor och alla möjliga saker i två fack. Varav vissa färger tillhör flickor och vissa färger tillhör pojkar. Likaså känslor, kläder, leksaker, sätt att vara exempelvis vild busig lugn snäll. Och alla sånna saker tänker vi aktivt på att alla barn har rätt till då vi säger till exempel aldrig att barn är på ett visst sätt, vi sätter inte barnen i något av dom här facken.

I ovanstående citat uttrycker förskolläraren att hennes verksamhet är medveten kring vilka ”fällor” som finns i relation till människans naturliga instinkt att vilja kategorisera. Därtill understryker hon att hennes förskola aktivt motarbetar kategorisering av barn och att de istället arbetar för att inte tillskriva barn egenskaper. Fortsättningsvis exemplifierar Emma hur deras verksamhet tänker kring bemötande, samt hur de förhåller sig till barnen utifrån sin kunskap.

Emma: Vi är noga med att erbjuda färger, noga med att alla barn har rätt till alla känslor. // Och vi könar aldrig material, vi pratar i egen-namn, alltså jag säger inte hon eller han till ett barn utan jag säger barnets namn. Detta för att barn ofta får med sig mycket utifrån i världen där vi vill att dom på förskolan ska känna att här kan jag vara den jag vill vara idag. Mycket variation i våra böcker som ”aktiva flickor” ”aktiva pojkar” sexualiteter, etniciteter och allt detdär, att allt möjligt finns med. När vi läser läser vi alltid könsneutralt om vi inte medvetet är exempelvis två mammor.

Genom sitt citat bekräftar Emma olika tillvägagångssätt kopplat till hur vi kan bemöta barn för att ge dem samma möjligheter oberoende av kön. Emmas förskola är av genusmedveten karaktär, och förhållningssättet som genomsyrar verksamheten kan kopplas till den pedagogik som nämndes i bakgrundsavsnittet, så kallad *kompensatorisk pedagogik*. Detta eftersom förskolläraren uttrycker att barn får med sig mycket könsnormer i samhället och världen, vilket gör att hennes förskola vill kompensera och således ge barnen andra perspektiv. I samhället är det lätt att kategorisera flickor och pojkar i två olika grupper. Ett sätt att förebygga att det görs skillnad på barn utifrån kön kan därav vara att undvika att pojkar respektive flickor får vara representanter för vissa situationer. Istället för att säga att pojkarna är stökiga och tjejerna är ängsliga och tysta, är det bättre att använda barnens namn. På så sätt individualiseras barnens handlande istället för att koppla ihop barnets kön till ett visst beteende (Regeringen, 2006, s. 60).

Trots att förskollärarna uttrycker en medvetenhet kring sin påverkan på barn i förskolan, så lyfter de också att de är medvetna om att de ibland misslyckas med detta. I det nedre citatet uttrycker förskollärarna sig kring huruvida de tror att de respektive deras kollegor bemöter alla barn lika.

Petronella: Hm... Jag vill ju säga ja, men det är nog inte hundra procentigt alltid//.

Emma: *Inte alltid. //... Trots att vi ständigt arbetar med att granska och reflektera över vårt bemötande och förhållningssätt gentemot barnen//.*

Förskollärarna uttrycker att de inte alltid lyckas i sin strävan att bemöta barnen likvärdigt oberoende av kön. Detta trots att Emma understryker att förskolepersonalen ständigt reflekterar kring sitt förhållningssätt gentemot barn i verksamheten. Utifrån detta är det av stor vikt att reflektera och diskutera tillsammans i förskolan, för att på så vis kunna bli än mer medveten och göra skillnad genom att tänka kring sitt agerande (Bie, 2014).

Emma: *Däremot finns det ofta skillnader på hur pojkar och flickor söker uppmärksamhet utifrån hur de har fått respons tidigare på sina uppmärksamhetssökningar.*

I förskolan kan man se hur samhällets mönster av de olika könsstrukturerna speglas i verksamheten. Barnen agerar och härmar det de ser i samhället, och det blir då utifrån hur vuxenvärlden skapar regler och normer (Regeringen, 2006, s. 58). Emma lyfter att barnen söker uppmärksamhet baserat på hur de tidigare fått respons, vilket hon menar gör att de anpassar sitt beteende utifrån andras reaktioner. Om personalen visar för ett barn att barnet får uppmuntran och uppmärksamhet när hen gör något positivt kommer barnet agera därefter (Regeringen, 2006, s. 62).

Frida: *//..Att man uppmuntrar flickor och pojkar på olika sätt, att flickor kanske är mer omhuldade och pojkar är mera "kom igen du kan dethär" liksom, tror jag att det är mycket. // Man, det sitter ju kvar i en. Dethära, att det är tjejtigt och det är killigt, men vi försöker ju verkligen att åh... Tänka på det, och inte göra på det sättet längre.*

Emma: *//Exempelvis i hallen: om vi har ju några lugna pojkar och dom får vara kvar i hallen, men domhär fem busiga pojkarna får inte samma möjligheter för de blir kategoriserade i ett stereotypiskt fack, där vi har pojkiga förväntningar på dom vilket gör att dom inte får möjligheten i att vara som dom vill. Och då blir det farligt när pedagoger säger att de arbetar jämställt för att de har vissa barn som inte handlar stereotypiskt men pedagogerna förhåller sig stereotypisk mot dessa barn.*

Frida sätter ord på hur hon tror att det kan göras skillnad mellan barn utifrån deras kön i förskolan, och uttrycker att det sker omedvetet. Vidare belyser även Emma att barn får olika möjligheter, i relation till sitt bemötande. Hon menar att barn som fått stämpeln "lugn pojke" respektive "busig pojke" ges olika förutsättningar i mån av att de antas upprepa sitt busiga beteende, vilket gör att barnen bär med sig en tillskriven egenskap och således begränsas. Det är därför av stor vikt att se över hur vi bemöter barnen utifrån deras kön.

Utifrån förskollärarnas svar verkar det finnas en grundtanke i hur de olika verksamheterna bör bemöta barnen, även om det också uttrycks att det i praktiken kan bli fel. Trots att pedagogerna är medvetna om att deras beteende påverkar barnen, uttrycktes det att det är lätt att gå i fällan.

Utmaningar

Förskolan ska verka för att barns bemöts likvärdigt oberoende av kön. Vår studie visar dock att det här uppdraget i praktiken innebär ett antal utmaningar. Vid intervjuerna lyftes olika perspektiv där förskollärarna reflekterade kring sin egen roll i relation till normer, genus, samt att bemöta barn likvärdigt oberoende av kön.

Emma: *Vi är extremt inpräntade i att skapa motsatser, att vi är varandras motsatser typ.*

I det inledande citatet ovan antyder Emma att vi som människor är inpräntade i att se motsatser och olikheter könen emellan. Trots att Läroplanen för förskolan understryker vikten av att motverka stereotypa könsroller (Skolverket, 2018), menar förskollärarna att det finns utmaningar som gör att arbetet försvåras. I de fortlöpande citaten bekräftar pedagogerna sina tankar kring hur deras egna erfarenheter skapar utmaningar i att motarbeta stereotypanden av könsmönster.

Frida: *// Jag tror att det skiljer sig beroende på vad man har för utbildning men vi har många väldigt bra barnskötare här som har jobbat i många år, så jag hoppas och tror att dom också är likvärdiga i det. Däremot tror jag att det kan skilja i ålder lite, vilken generation man själv är i. Jag ser på dom som är lite äldre att det nog är svårare, och dom lite yngre tänker nog mer på det.*

Frida uttrycker att några av de anledningar till att det kan skilja sig i bemötande och syn på normer kan bero på ålder, alltså vilken generation man tillhör. Att de som är yngre har det normkritiska tänket med sig redan från när de är yngre, jämfört med de i den äldre generationen kan ha det svårare att ändra det arbetssätt som man haft i många år. Vi kan koppla just detta med generationen till vad man har för förväntningar på pojkar och flickor. En äldre person har i högre utsträckning med sig de äldre tankarna och normerna som fanns förut i samhället att flickor ska vara lugna och hjälpsamma, medan pojkar är högljudda och kräver mycket uppmärksamhet (Svaleryd, 2002, s. 15). Men takt med att samhället utvecklas och förändras ändras även synen på de normer som råder, samt tänket kring hur en person bör vara, hur man bör bete sig och hur vi bör bete oss mot varandra. I detta innefattar det hur vi bemöter varandra och hur vi ser på andra. De personer som följer de normer som råder i samhället blir de ”normala” medan de som bryter mot normerna anses vara avvikande eller konstiga (Dolk, 2013, s. 27). Istället ändras fokus till att alla människor är lika värda och att alla ska få samma möjligheter, något som även stärks i läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010, s. 4) och bör bemötas därefter.

Frida: *Amen det är ju dom här dolda normerna, eller inte dolda är dom ju inte men dom normer jag vuxit upp med. Det finns ju i en, det är jättesvårt att ta bort de. // Dethära, att det är tjejtigt och det är killigt, men vi försöker ju verkligen att åh... Tänka på det, och inte göra på det sättet längre. //Vi har ju blivit medvetna.*

Frida lyfter att pedagogerna på förskolan strävar efter att inte tillskriva barnen egenskaper baserat på deras kön. Hon antyder också att det finns en nyvunnen medvetenhet kring jämställdhet, vilket kan kopplas samman med Annas citat i föregående avsnitt, i vilket hon lyfter att det skett en utveckling under de år som hon verkat inom förskolan.

Petronella: *Asså man är ju själv uppvuxen med normerna så det är ju klart att det speglar hur jag agerar, så det måste ju arbeta medvetet hela tiden för att inte själv falla i, asså falla tillbaka, i dom normer jag är uppvuxen i.*

Anna: *// Vi är människor. Vi... kan inte bara ändra systemet i våra hjärnor. Vi är inte datorer som man bara programmerar om. Vi har någonting från våran kultur. Våran uppfostran, från gamla tiden. Som sitter kvar.*

Emma: *Jag är också uppväxt med väldigt mycket könsnormer och stereotypa könsnormer... Det händer att jag i vissa situationer som jag inte granskar, handlar på ett visst sätt som jag inte skulle gjort om jag var medveten.*

Den främsta utmaningen som pedagogerna belyser under intervjuerna är alltså att ställa om sitt egna tankesätt. I citaten ovan uttrycker samtliga förskollärare att de själva vuxit upp med hur pojkar respektive flickor bör agera utifrån sitt biologiska kön. Baserat på intervjusvaren kan vi se att förskollärarna uttrycker en medvetenhet kring sin egna påverkan i verksamheten. Detta då de själva uttrycker att de är medvetna om vikten av att bemöta barn som individer istället för pojkar och flickor, samtidigt som de också belyser att de ibland misslyckas med detta baserat på invanda mönster. På frågan kring huruvida pedagogerna tror att de och deras kollegor bemöter barnen likvärdigt oberoende av kön, svarar Frida "Näe *skratt* det tror jag inte, jag tror att det är jättestor skillnad". Under intervjuerna uttrycker förskollärarna självmant situationer där de omedvetet tenderar att göra skillnad.

Anna: *Vi har många situationer under dagen, så kommer dem pojkarna och gråter till exempel.. "Ah, men varför gråter du?", medan som om det är en flicka som kommer att "Åh, kom så ska jag krama dig!". Det blir så automatiskt. // Men om vi ser det lite kritiskt att möta barnen, att jaha, varför sa jag så... för att hon var tjej..? Då kan man bygga upp och ändra sig efter hand.*

Frida: *många pojkar tar mer plats för att dom hörs mera. Och om det är en flicka som gör på samma sätt då kan det ju bli såhär "oj" men det är ju också jätteknappt egentligen för... Ja då blir det ju mer en "bråkigare flicka" och killarna är ju mera "busiga" och det är ju också jättedumt att tänka så men det försöker vi ju också jobba bort hela tiden och vi pratar om det och sådär. Det finns ju pojkar också som är tysta och försvinner... Så egentligen sitter det ju i personligheten. Egentligen.*

Annas och Fridas intervjusvar kan kopplas samman med vad Svaleryd (2002) lyfter som en av de vanligaste fällorna inom jämställdhetsarbetet. Att koppla specifika beteendemönster till kön gör att ett visst beteende således också kan förväntas och uppmärksammas hos barnet (Svaleryd, 2002). Frida uppmärksammar hur normen kring hur en flicka respektive pojke förväntas vara gör att det kan skapas en reaktion, vilket också kan relateras till Dolks redovisande av hur människor som frångår normer anses avvikande och konstiga (Dolk, 2013, s. 26-28). I de övre citaten uttrycker pedagogerna att de jobbar med sig själva, reflekterar och försöker vara medvetna, samtidigt som de också ser att deras bemötande, handlingar och förväntningar i vissa fall påverkas av barnens kön. Detta uttrycks som en utmaning då de normer och förväntningar som omedvetet kommer till uttryck i vissa situationer, också motstrider förskolans uppdrag om att behandla barn likvärdigt oberoende av kön (Skolverket, 2018).

En annan utmaning som lyfts i relation till arbetet om genus, jämställdhet och pedagogers bemötande i verksamheten uttrycks vara situationer där föräldrar befäster könsroller.

Emma: *Jag tänker att till exempel i tamburen är det mycket vanligare att föräldrar till flickor kommer in och vill att jag ska bekräfta flickans klänning, och en förälder till en pojke vill hellre att jag ska lyssna på något roligt som barnet har att säga. Det är vanligare att flickor kommer och visar upp sina kläder än pojkar, men jag tänker att mycket kommer från föräldrarna, att de har gett mycket uppmärksamhet för kläderna och vill då ha samma bekräftelse på förskolan.*

Anna: Och sen finns det familjer fortfarande... // Som har den här tanken att pojkar gör si och flickor gör så. Och flickor gör si och så. Men vi, de får ha den här normerna hemma hos sig.

Emma bekräftar att hon ser ett samband mellan vuxnas handlingar och barns ageranden. Fortsättningsvis antyder hon att föräldrarna i vissa fall önskar att pedagogerna ska uppmärksamma barnen könstypiskt. Detta kan kopplas samman med det Anna lyfter i det nedre citatet, att föräldrarna fortfarande har med perspektivet om hur man bör bemötas och uppmärksammas utifrån sitt kön. På frågan om förskolan mött kritik av föräldrar i anslutning till arbetet om genus och jämställdhet bekräftar Anna:

Anna: //När de ifrågasätter så har vi faktiskt samtalat med familjer. "Så gör vi inte här, här möter vi barnen, inte pojkar och flickor, utan det är barnet, som individ". Det är viktigt att veta det. Fast det finns så många kulturer som fortfarande... satsar på det här med pojkar och flickor, och det är deras kultur, och vi kan inte.. avbryta och förändra deras kultur. Men vi kan jobba med barnen här.

I citatet ovan belyser Anna en relevant aspekt av jämställdhetsarbetet i förskolan. Trots att arbetet kan verka utmanande samt i vissa fall kan mötas av kritik, så utgår verksamheten från styrdokument som gör arbetet till en central del av förskollärarnas uppdrag.

Emma: Jag tror att vi, trots att vi ständigt arbetar med att granska och reflektera över vårt bemötande och förhållningssätt gentemot barnen utifrån många olika aspekter där en är genus, så eftersom världen förändras ständigt och nya diskurser skapas, nya filmer, ny media, ny reklam, amen saker och ting föråldras. vilket gör att vi hela tiden kommer att möta nya utmaningar.

Emma sammanfattar utmaningsfrågan med att poängtera vikten av att ständigt se till att samhället förändras. Därav finns det också skäl att utgå ifrån att vi kommer möta nya utmaningar i relation till jämställdhet och likabehandling.

Förutsättningar

I detta stycke presenterar vi vilka förutsättningar förskollärarna belyste som centrala för att lyckas med jämställdhetsarbetet, samt för att upprätthålla förskolans uppdrag.

Anna: Det är viktigt jobb vi har framför oss. Samtidigt måste vi också ha resurser och kunskap om det. Vi som jobbar med barn.

Under intervjuerna med pedagogerna lyftes flera aspekter som berörde deras förutsättningar att genomföra uppdraget. Den som framställdes som kanske mest centralt i relation till arbetet om genus, jämställdhet och bemötande var den om kunskap. I det tidigare avsnittet *Pedagogers bemötande* sammanfattades förskollärarnas syn på sitt eget inflytande i relation till jämställdhetsarbetet. I det övre citatet belyser Anna detta, och antyder att förskollärarna behöver erbjudas nödvändig kunskap och resurser för att kunna vidareutveckla sin egen roll och därigenom arbetet.

Anna: Vi hade en chef// hon har skrivit om detta, genus. Så när hon började här, så hade hon... vi har den här "Rosa pedagogiken" också. // Den fick hon köpa till oss, och vi pratade

väldigt mycket och läste, och hon har faktiskt haft föreläsningar på universitetet och de också. Vi jobbade då väldigt mycket och hon sa till mig "Kolla hur ni bemöter dem" och så.

Frida: Får man information och får man höra det och blir påmind så tror jag att sakta, sakta börjar man behandla alla barn som personer istället för kön.

Vidare hänvisar Anna till en tidigare chef på förskolan som hade brunnit för genusarbetet och därför presenterat pedagogerna inför temat. I relation till vikten av kunskap understryker Anna att chefens genusbok användes som verktyg för att belysa genusfrågor i förskolan. Genom att få in en ny chef med kunskap om genusarbetet i verksamheten, upplevdes förskolan få en ökad förståelse inför jämställdhetsarbetets betydelse. Engdahl och Ärlemalm-Hagsér menar att en förskollärare aldrig är fullärd, och understryker vikten av att ständigt hålla sig uppdaterad. De menar att en ständig jakt efter ny kunskap leder till att vi får till oss nya verktyg för att möta barnen i relation till det som uppdraget kräver av oss (Engdahl och Ärlemalm-Hagsér, (2015). I enlighet med Anna bekräftar också Frida att information, kunskap samt det faktum att någon belyser och understryker vikten av arbetet kan göra skillnad.

Anna: Men om vi ser det lite kritiskt o möta barnen, att jaha, varför sa jag så för att hon var tjej.. då kan man bygga upp och ändra sig efter hand.

En annan förutsättningsaspekt som lyfts av alla förskollärare i intervjuerna är reflektion. Anna uttrycker att ett kritiskt förhållningssätt gentemot sig själv och sina handlingar kan leda till nya insikter. I relation till Engdahl och Ärlemalm-Hagsérs teori om att vi aldrig är fullärd, kan betydelsen av ökad kunskap verka central för vilka förutsättningar förskolorna har inför arbetet. Att ta in litteratur, erbjuda föreläsningar kopplade till jämställdhetsämnet, samt skapa möjligheter till gemensam reflektion och diskussion lyfts under intervjuerna som viktiga aspekter för att förhålla sig fortsatt medveten och för att vidareutveckla sin kunskap. Bie menar att självreflektion så väl som gruppreflektion tenderar att skapa förutsättningar, i mån av att vi genom att reflektera skapar möjlighet för självvranssakan. Att reflektera kring vårt egna agerande gör att vi också kan förstå vad vår handling gav för konsekvenser, och först då skapar vi möjlighet att komma till insikt om hur vi kunde agerat istället (Bie, 2014).

Frida: Observera sig själv? - Ohja, där får du nog syn på mer än dethär med genus. Hur man pratar, hur man bemöter dom, om man låter dom (barnen) vara självständiga eller om man är där snabbt och hjälper eller, jag tror man får syn på jättemycket där.

Under intervjuerna framkom det att förskollärarna såg observation som ett bra verktyg för att kunna reflektera kring sina egna handlingar. Ytterligare en av de förutsättningar som uttrycktes under intervjuerna omfattar samarbetet med arbetslaget och övriga kollegor på förskolan.

Petronella: //Där måste jag tänka att man blir i sammanhang, för då är du i ett sammanhang där man inte bryr sig och då är det ännu jobbigare att vara den som jobbar normkreativt eller normkritiskt. Istället för att vara på ett ställe där alla gör det, för då... Här lever man ju med normkreativitet och normkritik förhållningssätt, alla jobbar ju på samma sätt. Och då är det så mycket lättare att inte falla tillbaks för det finns inte här.

Vid intervjun med en av de pedagoger vars förskola uttryckts som genusmedveten, synliggjordes det hur viktigt samarbetet med arbetskamraterna är. Petronella poängterar att hennes förskola skapar goda förutsättningar för ett fortsatt lyckat jämställdhetsarbete. Detta i

mån av att alla pedagoger på förskolan uttrycks väl inrotade i genusarbetet och dess innebörd, och därigenom agerar i samstämmighet med varandra. Hon understryker vikten av att även vuxna blir i olika sammanhang, och att de således blir påverkade av hur våra kollegor förhåller sig till barnen. Att arbeta i en verksamhet där normkreativitet konstant ligger i fokus, kommer troligtvis att gynna förskolan och utveckla ens egna tankar kring normer och bemötande. Skulle en pedagog istället hamna i en verksamhet där det normkritiska förhållningssättet inte är något som ligger i fokus, är det nog lätt att man hamnar i samma spår som sina kollegor. Det lyfts också att det enade arbetssättet gör att förskolepersonalen sällan ”faller tillbaka”, alltså att deras gemensamma förhållningssätt genomsyrar verksamheten, vilket Petronella menar gör att de sällan brister i att bemöta barnen jämställt. Genom Petronellas intervju svar kan vi förstå att förskollärarna har större chans att uppnå god jämställdhetskvalité på förskolorna ifall de har stöd av varandra.

Frida: // Det är säkert olika på alla avdelningar. // Jag tar ju säkert efter om min kollega gör nånting bra, då gör ju jag likadant sen och tvärtom.

I citatet ovan bekräftar Frida Petronellas teori, då hon uttrycker att hon har en tendens att inspireras av sina kollegors ageranden. Därtill poängterar Frida att det mest troligen finns olikheter avdelningar emellan kring hur arbetet med jämställdhet genomförs på hennes förskola. Detta kan ställas emot Petronellas svar, och bekräftar ytterligare att samarbete, en gemensam struktur samt ett gemensamt förhållningssätt kan fastställas som förutsättningar för ett lyckat jämställdhetsarbete.

Emma: Vi har en grundläggande lathund som alla på vår förskola måste läsa innan de kommer in i barngrupp. Vi kallar den för ”pedagogik för ett helt livsutrymme”//. Men sen granskar vi såklart oss själva också för att se att vi lever upp till det.

Petronella: Men det är som sagt när det kommer in en ny som man måste lära upp alla, men det är klart att alla har visionen. Här är vi kompisar även som vuxna så vi rättar ju varandra om man säger fel.

I de ovanstående två citaten sammankopplas vikten av kunskap med samsarbetsaspekten, då Petronella menar att nya kollegor behöver ”läras upp”, vilket också Emma bekräftar då hon berättar om deras ”lathund”. Orsaken till att förskollärarna anser att de behöver tillägna nya kollegor kunskap, uttrycks vara eftersom nya kollegor sällan har samma gemensamma förhållningssätt kopplat till normer, genus och jämställdhet. Petronellas uttalande poängterar också att det finns en relevans i att våga agera och samtala med sina kollegor i de fall där pedagogerna agerar motsättande till förskolans uppdrag och läroplansmålen kopplat till jämställdhet.

Resultatdiskussion

Utifrån våra intervjuer och det material vi samlat in kommer detta avsnitt redovisa vårt resultat i relation till våra frågeställningar. Inledningsvis presenteras en sammanfattning av resultaten utifrån intervjuerna, därefter diskuterar vi arbetet i relation till förskollärares yrkesutövning, vetenskaplig grund samt beprövad erfarenhet. Därefter lyfter vi ett avsnitt om didaktiska konsekvenser, för att utifrån dessa områden slutligen presentera förslag på vidare forskningsområden.

Centrala aspekter i arbetet

Vårt arbete har utgått ifrån tre huvudsakliga undersökningsfrågor. Nedan presenteras dem åter:

- *Hur anser pedagogerna att normer kommer till uttryck i förskolan?*
- *Hur ser pedagogerna på sitt bemötande gentemot barnen i verksamheten utifrån ett jämställdhetsperspektiv?*
- *Hur ser förhållandet ut mellan pedagogernas uppfattningar om normer och kön i relation till arbets sättet med genus och jämställdhet i förskolan?*

Utifrån våra undersökningsfrågor har vi anpassat och analyserat vårt insamlade material i relation till framför allt jämställdhet, pedagogers bemötande och förhållningssätt, genus och normer. Synen på att barn lär av varandra och att normer är något som påverkar barnen är något som samtliga förskollärare uttrycker genomsyrar verksamheten. Synsättet kring att vi lär i interaktion med varandra och påverkas av vår omgivning kan sammankopplas med det sociokulturella perspektivet som bearbetas i avsnittet *teoretiskt ramverk* (Johansson, 2012, s. 54). I detta tillkommer även att de vuxna ofta är de som lär de yngre, och att pedagogerna blir den drivande motorn i barnens utveckling i förskolan (Säljö, 2014, s. 305). Utifrån våra intervjuer och vårt insamlade material upplevdes det finnas en djupgående förståelse för vilken del förskolan spelar i barns vardag. Pedagogerna i verksamheten tycktes ha en gemensam syn på vad normer är, vilken funktion de har i samhället, samt varför vi behöver reflektera kring hur normer tar sitt uttryck i verksamheten. Baserat på de intervjusvar vi samlat in kan vi dock dra slutsatsen att synen på normer och genus kan skilja sig mellan förskollärarna beroende på ålder, arbetserfarenhet, vilken kultur man har samt också hur intresserad man är av genus och jämställdhet som ämne. Detta då pedagogerna som medverkade i studien visade på olika intresse, säkerhet samt förståelse för ämnet som generellt begrepp.

Arbetet med jämställdhet är enligt Skolverket något ska genomsyra förskolans verksamhet (2018). Detta är något som alla intervjuade förskollärare uttrycker som viktigt att arbeta med.

Resultatet av intervjuerna med förskollärarna visar på att de alla verkar eniga om att barn ska bemötas på ett likvärdigt sätt oavsett kön, samt att det finns en medvetenhet om att pedagogers bemötande och beteende påverkar barnen. Förskollärarna blev frågade hur de anser att normer kommer till uttryck i förskolan och i deras verksamheter, samt om det skiljer sig i hur flickor och pojkar *bör* vara. Under intervjuerna framkom det att alla upplevdes ha en samsyn i att alla barn ska ges samma förutsättningar och möjligheter att utvecklas och utmanas. Därtill verkar alla pedagoger överens om att könen inte ska ställas emot varandra, utan att alla barnen istället ska bemötas utifrån sina individuella behov och få lov att vara den de är.

I enlighet med att förskollärarna besitter ansvaret att se till att barnen skapar en förståelse kring hur vårt samhället fungerar och ser ut är detta något som är viktigt att de bär med sig (Dolk, 2013, s. 14). Detta kan ställas i relation till tidigare avsnitt som bearbetas i *tidigare forskning*, där Eriksson menar att jämställdhetsarbete hör samman med demokrati, samt barns delaktighet i förskolan (Eriksson, 2014, s. 215). En av pedagogerna tryckte på vikten av att hon vill att barnen ska bli självständiga individer när de kommer ut i samhället, och att de då inte ska vara präglade av de normer som råder utan att de får vara som de vill. Detta kan kopplas samman till läroplanens mål för förskolan, att förskolan ska utbilda barnen i de

mänskliga rättigheterna och grundläggande demokratiska värden (Skolverket, 2018, s. 1) som gäller i samhället. Inom samma ämne menade Vygotskij att läraren utgör en viktig del som hjälper barnen att se på olika saker utifrån olika synsätt och lär med och av varandra, främst då för att passa in i samhället (Säljö, 2014, s. 304).

Som man kan tolka det utifrån förskolläraernas uttalande kring just normer är att de inte vill att det ska finnas samma normer i verksamheten som i samhället, utan att förskolans verksamhet ska ha ett öppet klimat där man ska få uttrycka sig som man vill oavsett kön. Att det exempelvis kan vara att flickorna väljer att leka med något typiskt könskodat för killar som bilar, eller att pojkarna väljer att leka med dockor eller att ha på sig klänningar. Ottoson lyfte i avsnittet *tidigare forskning* att människans människosyn baseras på hur vi uppfattar oss själva så väl som vår omvärld, samt hur vi ser på varandras likheter och olikheter (Ottoson, 2014, s. 273). Detta kan relateras till förskollärares påverkan på barnen i verksamheten. Om förskolans pedagoger har detta synsätt kan det leda till att barnen vågar komma ut ur sin trygga bubbla där de leker med saker som är ”rätt” för deras kön, och istället utökar sina intressen. Under intervjuerna belystes det också att barnens förväntningar på hur andra skulle bemöta kunde kopplas till hur de tidigare hade blivit bemötta i likvärdiga situationer. Detta visar ytterligare på hur pedagogers bemötande påverkar barns uppfattning om sig själva och sin omvärld, samt att de i enlighet med tidigare avsnitt tenderar att påverka sitt beteende utifrån vuxnas agerande (Regeringen, 2006, s. 62).

Fortsättningsvis kunde vi också utfinna att pedagogernas medvetenhet kring bemötande och jämställdhet inte nödvändigtvis hörde samman med deras faktiska ageranden på förskolan. I relation till att två av förskollärarna arbetade på uttalade genusförskolor medan övriga två inte gjorde så, fann vi att de trots detta hade en relativt likvärdig medvetenhet angående bemötande, jämställdhet och könsnormer i förskolan. De pedagoger som hade en bredare kunskap om genusarbetet gav dock fler exempel på *hur* barn bör bemötas, medan de andra förskollärarna tycktes ha enklare att peka ut situationer där de omedvetet råkat bemöta barnen könstypiskt. Pedagogerna kopplade detta till att de har med sig erfarenheter och könstypiska uppfattningar från sin barndom, sin kultur samt utifrån hur de själva blivit bemötta av sin omgivning. Detta kan också relateras till det sociokulturella perspektivet som påvisar att alla människor är i en ständig utvecklingsprocess, där man lär av varandra och får se nya perspektiv (Säljö, 2014, s. 305). I avsnittet *utmaningar* ger förskollärarna uttryck för svårighetsgraden i att helt bortse från sina tidigare perspektiv, och uttrycker självmant att de är medveten om att de ofta går i fällan trots sin medvetenhet. Eidevald beskrev i tidigare avsnitt att flickor ofta stämplas som lugna, smarta och självgående medan pojkar som anses mer krävande (Eidevald, 2009, s. 24–25). Detta kan relateras till hur en förskollärare uttryckte att vi befäste könsnormen genom att begränsa ”bråkiga pojkar i hallen” genom att inte ge dem samma förutsättningar att vara där själva som de lugna barnen fick.

Vidare belyste Johansson att kvinnor tenderar att verka omhändertagande medan pojkar allt oftare sammankopplas med auktoritet (Johansson, 2006). Inför undersökandet av vårt insamlade material synliggjordes Johanssons forskningsresultat. Detta då en av pedagogerna uttryckte att hon och hennes kollegor omedvetet bemötte barnen könstypiskt i vardagsarbetet. I det uttalande exemplet lyfte förskolläraren att barnen tenderade att ges olika möjligheter till tröst baserat på ifall de var en flicka eller pojke som var ledsen, vilket hon backade upp med att det sker omedvetet trots att hon egentligen vet att förskolan ska bemöta barnen likvärdigt oberoende av kön. Under intervjuerna lyftes det att vi inte är datorer som kan programmera om våra hjärnor, utan att vissa förändringar kräver tid. De flesta av de intervjuade förskollärarna påpekar att det kan vara svårt att stanna i sin professionella roll då man kan vara inpräntad i gamla tankar och synsätt, beroende på bland annat vilken generation och

kultur man tillhör. Detta gav oss insikt om att det inte alltid räcker att förstå, utan att det också är viktigt att aktivt reflektera och försöka förändra sitt tankesätt och således också sina handlingar. Reflektion framställdes av samtliga förskollärare som en viktig och avgörande del för hur förskolan kan utveckla sitt arbete om jämställdhet.

En annan aspekt som lyftes som central hänvisade till samsynen kollegor emellan. En förskollärare nämnde att hon, tillsammans med sitt arbetslag, ofta reflekterar över hur de arbetar med olika frågor för att lära av varandra och bibehålla det klimat de önskar ska finnas i verksamheten. Genom att granska sitt arbetssätt tillsammans med kollegor kan man utvecklas och lära av varandra, vilket är gynnsamt för alla och kan sammankopplas med att inneha Vygotskijs sociokulturella perspektiv (Johansson, 2012, s. 54). Vidare kan detta relateras till Hellman, som menar att förskolläraernas syn på jämställdhetsarbetet också tenderar att styra hur väl arbetet genomförs (Hellman, 2010, s. 131–132). När arbetslaget förändras och man exempelvis får en kollega som är yngre eller äldre, någon som har ett annat synsätt på normer och genus eller liknande, är det viktigt att diskutera vad som är grundtanken av arbetet med jämställdhet och liknande. Detta för att bibehålla det klimat man från början jobbat fram, och för att kunna utveckla det på bästa sätt. När det finns en medvetenhet samt en gemensam syn på normer och bemötande i arbetslaget, visade resultatet också på att det kunde leda till att pedagogerna gemensamt skapar ett klimat i verksamheten som gynnar barnen, oavsett kön eller andra olikheter. Att ta del av varandras synsätt och tankar kring normer och genus, jämställdhet och bemötande gör att vi kan lära av varandra och utvecklas tillsammans.

Didaktiska konsekvenser

Genom vårt empiriska arbete har vi funnit att beprövad erfarenhet kring ämnet om jämställdhet och bemötande i kombination med en vetenskaplig grund är relevanta aspekter för att lyckas med jämställdhetsarbetet i förskolan. Vi fann också att arbetet med jämställdhet i förskolan går att relatera till ett antal didaktiska konsekvenser, i vilka vi utvecklat en hel del tankar kring vårt resultat på vägen. I anslutning till att vi undersökt ämnet om normer, genus, kön och pedagogers bemötande i förskolan, upplevdes kunskap som en central aspekt för att pedagogerna skulle kunna arbeta med jämställdhet i verksamheten. I intervjuerna uttryckte pedagogerna att samhället ständigt förändras, vilket gör att vi som förskollärare behöver följa med och ta del av ny kunskap kring normer och jämställdhet. Därtill såg vi också att det verkar vara större chans att lyckas med jämställdhetsarbetet i de fall där pedagogerna i verksamheten förefaller intresserade av ämnet. Detta kan problematiseras i relation till att förskolans läroplan lyfter arbetet som en del av förskolans självklara uppdrag, och menar att det ska genomsyra verksamheten (Skolverket, 2018). Utifrån vårt resultat ser vi därför att chefen, kollegorna samt ständigt reflektion i grupp så väl som enskilt är av stor vikt för att arbetet ska förhållas fortsatt centralt i verksamheten. Kunskapen kring ämnet varierade mellan de olika pedagogerna, vilket också tyder på att de fått olika förutsättningar för att axla jämställdhetsarbetet i förskolan. För att kunna verka för ett jämställt klimat behöver alla pedagoger erbjudas samma möjligheter att utveckla kunskaper om vilka verktyg de behöver använda.

En vanlig kritisk aspekt som redovisas i avsnittet *tidigare forskning*, berörde att barn sällan får ta del av genusarbetets process (Dolk, 2013, s. 23). Utifrån vårt resultat upplevs det inte som att förskollärarna inkluderar barnen i jämställdhetsarbetet, vilket överensstämmer med den kritik som Dolk hänvisar till (2013, s. 23). Detta kan förklaras verka motsättande i relation till förskolans läroplan, såväl som till Barnkonventionen (Unicef, 2009, paragraf 2,

paragraf 29). Förskolans läroplan föreskriver att förskolan ska präglas av ett demokratiskt och inkluderande klimat, i vilka barnen har till sin rättighet att göras delaktiga (Skolverket, 2018). Baserat på detta finner vi att det är av stor vikt att låta det kommande yrkesarbetet utgå ifrån en beprövad erfarenhet så väl som vetenskaplig grund, där barnen bör såväl som ska inkluderas.

Att arbeta som förskollärare innebär att man befinner sig i sociala sammanhang konstant. Det innebär också att man måste besitta kunskap kring omvärldens syn på förskolan i form av lagar och avtal (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015, s. 14), men främst att besitta en yrkesprofession i sitt arbete. Med det menas att man ska lämna personliga åsikter och tankar utanför verksamheten, och tänka på att man ska utföra sitt arbete utefter vad yrkesrollen kräver och vad som förväntas av en. Detta kan bli svårt många gånger då det uppstår många situationer i förskolan som kräver att man agerar utifrån ett professionellt perspektiv. I dessa fall kan det ses som en utmaning att bibehålla sin yrkesprofession, särskilt då ifall ens personliga uppfattning inte överensstämmer med hur förskolesituationen kräver att man bör agera (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015, s. 21). Om alla i arbetslaget har en gemensam barnsyn och tror på barnets kompetens, har barnet stora förutsättningar att förstå sitt värde oavsett vad normer och samhället säger (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015, s. 110). Genom detta verkar även Förskollärare för att skydda varje barn mot kränkningar, samt att se till att barnen utvecklar sina förmågor och färdigheter oberoende av barnets könstillhörighet (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015, s. 24). Att vara förskollärare och inneha en yrkesprofession omfattar även att leda och organisera arbetet i verksamheten, som grundar sig i en ömsesidig respekt gentemot alla personer i förskolan. Det tar tid, kraft, ansvar och vilja att ställa om sitt eget tankesätt, men det är något som krävs av ens yrkesroll. Särskilt när det kommer till arbetet om normer, kön och jämställdhet i förskolan.

Vidare forskning

Utifrån vår studies slutresultat finner vi att det hade varit intressant att synliggöra barnens syn på jämställdhet i verksamheten. Då exempelvis om de uttrycker att det finns skillnader mellan kön och hur de ställer sig till frågor som berör olikheter och skillnader i bland annat bemötande. Det hade också varit intressant att höra hur barnen uppfattar pedagogernas bemötande. Vi tror också att det hade gett mycket att göra en observationsstudie på förskolorna, för att på så vis kunna bearbeta frågeställningarna kopplat till praktiska exempel och därigenom kunna jämföra exemplen med intervju svaren. Fortsättningsvis visar vår studie på att pedagogerna påverkas kollegor emellan, vilket hade varit intressant att fördjupa sig i och undersöka ytterligare.

Utöver det tror vi att det hade gett mycket att gemensamt med kollegorna gå igenom vår studie. Detta då det hade kunnat bidra till ny reflektion samt att vi gemensamt hade kunnat komma fram till nya sätt att arbeta på. Utifrån det hade de därefter varit intressant att efter ett tag göra samma studie med samma intervjufrågor, och se om det blivit någon utveckling av arbetet i verksamheten. Det skulle även vara intressant att observera hur personal på en förskola med ett uttalat genusfokus bemöter barnen, jämfört med hur de gör på andra förskolor. Vidare skulle man kunna fortsätta med forskningen och intervjuerna som vi gjort genom att utvidga arbetet och interagera fler förskolor runt om i Sverige, då för att se om det är skillnad med arbetet mellan olika områden och städer. För att utveckla det ännu mer skulle man kunna jämföra med olika delar av världen, hur man ser på genus, normer, bemötande och jämställdhet. Det skiljer sig väldigt mycket mellan Sverige och andra länder.

Slutord

Att förskolan ska vara en arena där det ska vara jämställt och alla ska behandlas lika lyfts i Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2018, s. 1). Vidare, i samma spår, framgår det att arbetslaget ska se till att alla barn, pojkar som flickor, oavsett könstillhörighet, religion och sexuell läggning ska erbjudas samma förutsättningar (Skolverket, 2018, s. 3). Vi hoppas att vårt examensarbete ska fungera som en ögonöppnare kring genus och som inspiration till att vilja behandla alla likadant, oberoende av kön. Vi önskar att normer och förutfattade meningar suddas ut så mycket som möjligt, för att alla barn ska få en likvärdig utveckling innanför förskoleverksamhetens dörrar. Barnkonventionen lyfter att alla barn har samma rättigheter och att ingen får diskrimineras (Unicef, 2018), något som vi önskar ska efterföljas i varje pedagogisk verksamhet runt om i landet.

Referenslista

- Ahrne, G., & Svensson, P. (Red.). (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. (2. [utök. och aktualiserad] uppl.). Stockholm: Liber. (275 s.)
- Bie, K. (2014). *Reflektionshandboken för pedagoger*. (1. uppl.)Malmö: Gleerups. (122 s.)
- Björndal, C. (2018). *Det värderande ögat: observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber. (149 s.)
- Braun, E. Hannover, B. Wolter, I. (2015). *Reading is for girls!? The negative impact of preschool teachers' traditional gender role attitudes on boys' reading related motivation and skills*. Finns:
- Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*. Stockholm: Ordfront. (299 s.)
- Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare - att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Jönköping: ARK Tryckaren AB
- Engdahl, I. Ärlemalm-Hagsér, E (Red.) (2015). *Att bli förskollärare. Mångfacetterad komplexitet*. Stockholm: Liber AB.
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap. Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur. (212 s.)
- Hellman, A. (2010). *Kan Batman vara rosa? Förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola*. Finns: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/22776>
- Hirdman, Y. (2001). *Genus - om det stabila föränderliga former*. Stockholm: Liber
- Johansson, T. (2012). *Den lärande människan: Utveckling, lärande, socialisation*. (1. uppl. ed.). Malmö: Liber. (160 s.)
- Lenz Taguchi, H. Bodén, L. Ohrlander, K. (2011). *En rosa pedagogik. Jämställdhetspedagogiska utmaningar*. Stockholm: Liber AB,
- Lundgren, U., Säljö, R., & Liberg, C. (2014) *Lärande skola bildning*. Stockholm: Natur & Kultur
- Löfdahl, A., Hjalmarsson, M., & Franzén, K. (2014). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. Stockholm: Liber. (188 s.)
- Regeringskansliet. (2019). *Sverige mest jämställda EU-landet y ny mätning*. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/10/sverige-mest-jamstallda-eu-landet-i-ny-matning/>
- Sandberg, A. 2009. (Red) 2014. Med sikte på förskolan. Lund
- Svaleryd, K. (2002). *Genuspedagogik*. Stockholm: Liber

Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö 98* (Reviderad 2018). Stockholm: Skolverket.

UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

Wernesson, I. (2009). *Genus i förskola och skola: förändringar i policy, perspektiv och praktik*, Finns: <http://hdl.handle.net/2077/20411>

Artiklar:

Lundberg, P. (2017, 31 oktober). *Könsneutrala förskolor berövar inte barn någonting*. Hämtad från: <https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/GvK6q/konsneutrala-forskolor-berovar-inte-barn-nagonting>

Palm, L. (2018, 1 oktober). *Genuspedagogiken är varken flum eller onödigt*. Hämtad från: <https://lararnastidning.se/genuspedagogik-ar-varken-flum-eller-onodigt/>

Skyttedal, S. (2018, 13 augusti). *Skrota de rödgrönas genusexperiment!* Hämtad från: <https://www.dagenssamhalle.se/debatt/skrota-de-rodgronas-genusexperiment-23344>

Utter, H. (2011, 29 januari). *Förskola - utan flickor och pojkar*. Hämtad från: <https://www.aftonbladet.se/relationer/a/5VLnGO/forskola--utan-flickor-och-pojkar>

Bilagor

Intervjufrågor

- Vad är normer för dig?
- Hur tror du att pedagogers bemötande påverkar barnen?
- I vilken mån tror du att normer om kön kan påverka ditt bemötande gentemot barn i förskolan?
- Hur betar sig barnen för att få uppmärksamhet på förskolan? *Pojkar respektive flickor?*
- Tror du att du och dina kollegor bemöter barnen likvärdigt oberoende av kön?
- Finns det situationer där man bör bemöta flickor och pojkar på olika sätt, *vilka är i så fall dessa situationer?*
- Hur arbetar ni för att motverka stereotypa könsroller i förskolan?
- Vad anser du om arbetet med jämställdhet?